

Zlatko Begonja

Odjel za povijest / *Department of history*
Sveučilište u Zadru / *University of Zadar*
Ruđera Boškovića 5
HR – 23000 Zadar
zbeonja@unizd.hr

UDK/UDC

355.40(497.5) : 796.093(497.583 Split)“1979“

doi: 10.15291/misc.4188

Izvorni znanstveni rad / *Original scientific paper*

Primljeno / *Received*: 5. X. 2022.

Luka Knez

Odjel za povijest / *Department of history*
Sveučilište u Zadru / *University of Zadar*
Ruđera Boškovića 5
HR – 23000 Zadar
knezluka195@gmail.com

TAJNA AKCIJA „IGRE 79“: MEDITERANSKE IGRE I JUGOSLAVENSKJE TAJNE SLUŽBE

SECRET ACTION „IGRE 79“: MEDITERRANEAN GAMES AND YUGOSLAV SECRET SERVICES

Autori temeljem arhivskog gradiva i relevantne literature analiziraju djelovanje jugoslavenske Službe državne sigurnosti tijekom priprema i održavanja VIII. Mediteranskih igara 1979. godine. Žarište istraživanja usmjeren je na metode rada obavještajnih struktura, posebice načine vrbovanja i korištenja suradnika te operativne mjere nadzora i praćenja sumnjivih osoba i (mogućih) neprijatelja komunističkog poretka. Cilj je rada pokazati razinu državne represije i nadzora, što je ostalo kao jedna od osnovnih karakteristika jugoslavenskog sustava sve do raspada države.

Ključne riječi: VIII. Mediteranske igre; Služba državne sigurnosti; Jugoslavija; represija; tajni nadzor; suradnici; hrvatska emigracija.

Based on the archival sources and relevant literature, the authors analyze the activities of the Yugoslav State Security Service during the preparation and supervision of the VIII Mediterranean Games in 1979. This research is focused primarily on the working methods of intelligence structures, and especially the methods of recruiting and utilizing informants, as well as the operational measures of surveillance and monitoring of suspicious persons and (potential) enemies of the communist order. The aim of the paper is to demonstrate the level of state repression and surveillance, which remained one of the basic characteristics of the Yugoslav system up until the disintegration of the state.

Keywords: VIII Mediterranean Games; State Security Service, Yugoslavia; repression; secret surveillance; informants; Croatian emigration.

UVOD

U suvremenoj javnosti postjugoslavenskih država nerijetko se pojavljuju zaglušujuće i međusobno suprotstavljene rasprave o djelovanju sigurnosno-obavještajnog sustava komunističke Jugoslavije. Kakofoniju dodatno usložnjavaju jednostavna tumačenja navedene problematike te brojne u izvorima nepotkrijepljene informacije koje otežavaju rasvjetljavanje jednog nadasve ideologiziranog razdoblja povijesti. Problem k tome postaje kompleksniji jer sferu javne komunikacije uglavnom obilježavaju dojmovi pojedina bez stručne historiografske osnove i uvida u izvorno arhivsko gradivo. Sama činjenica da je obimno gradivo Službe državne sigurnosti (SDS) predano Hrvatskom državnom arhivu tek 2015. godine, i to uz danas već potvrđene indicije o uništavanju značajnog dijela arhiva tijekom 1989. i 1990. godine, jasno govori u prilog tome da je korištenju i tumačenju dokumentacije nužno pristupiti sa značajnim oprezom.¹

Premda za sada ne postoji cjeloviti prikaz sigurnosno-obavještajnog sustava komunističke Jugoslavije, tijekom nekoliko zadnjih godina historiografija je počela pružati odgovore na postavljena pitanja vezana za navedenu problematiku. Prije svega tu valja istaknuti najrecen-tniju knjigu Josipa Mihaljevića *Kako je operirala UDBA: Operacija „Paromlin“ i sudbina Vinka*

¹ Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Republike Hrvatske utvrdila je da se uništavanje kompromitirajućeg materijala za „(...) rad SDS-a, njegovih dužnosnika i službenika te suradnika, zbivalo u više navrata u godinama prije prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj, a potpuno uništavanje takve dokumentacije dogodilo se neposredno prije višestranačkih izbora. Prema izjavama svjedoka, ta dokumentacija se uništavala u krugu RSUP-a SRH, Centra SDS Zagreb, u spalionici Sabora SRH, u pećima tvornice ferolegura u Dugom Ratu.“ Slične su tendencije pratile republički centar SDS-a za Bosnu i Hercegovinu, koji je kompromitirajuću dokumentaciju odvezio kamionima u tvornicu celuloze u Maglaju, gdje se onda uništavala u kiselini (*Izvjешće o radu od 28. travnja 1992. do 15. rujna 1999.*, Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, Zagreb, 30. rujna 1999., dokument u posjedu autora). O uništavanju arhivskih izvora vidjeti u: Mihaljević 2022: 9–10; *Dosje 240271 ...*, 2015: XXIII–XXIV; Radelić 2019: 13–25; Spahnjak 1999: 485.

INTRODUCTION

In the contemporary public discourse of the post-Yugoslav countries, there are often deafening and mutually opposed debates about the activity of the security and intelligence system of the communist Yugoslavia. The cacophony is additionally complicated by the simple interpretation of the aforementioned issue and numerous unsubstantiated information, which interferes with the understanding of an overly ideologized part of history. The problem becomes more complex due to fact that the public communication is generally influenced by the impressions of the individuals who don't have the professional historiographical background or insight to the original archival material. The very fact that the Croatian State Archives only received the extensive material of the State Security Service (SDS) in 2015, and that the significant part of the material was destroyed in 1989 and 1990, speaks clearly to the idea that it is necessary to approach the use and interpretation of the documentation with considerable caution.¹

Although the complete overview of the security and intelligence system of the communist Yugoslavia does not yet exist, in the last couple of years the historiography has begun to answer the questions regarding the issue. Above all, it is necessary to mention the most recent book by Josip Mihaljević *Kako je operirala UDBA: Operacija „Paromlin“ i sudbina*

¹ The Commission for determining the war and post-war victims of the Republic of Croatia has determined that the destruction of the material compromising for „(...) the work of the SDS, its officials, employees and informants happened multiple times in the years preceding the first multi-party elections in Croatia and the complete destruction of this type of documentation happened just before the multi-party elections. According to witnesses, the documentation was destroyed within RSUP of the Socialist Republic of Croatia (SRH), the SDS center Zagreb, the SRH parliament incinerator, the furnaces of the ferroalloy factories in Dugi Rat.“ The SDS republic center of Bosnia and Herzegovina showed similar tendencies, using trucks to transport the compromising documentation to the pulp mill in Maglaj, where it proceeded to be destroyed in acid. (*Izvjешće o radu od 28. travnja 1992. do 15. rujna 1999.*, Komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava, Zagreb, September 30, 1999, document in the possession of the author). For the destruction of the archival material consult: Mihaljević 2022: 9–10; *Dosje 240271 ...*, 2015: XXIII–XXIV; Radelić 2019: 13–25; Spahnjak 1999: 485.

Markovića te dvosveščanu knjigu Zdenka Radelića *Obavještajni centri, Ozna i Udba u Hrvatskoj (1942. – 1954.)*. Uz spomenute radove značajan doprinos razumijevanju teme dao je i danski autor Christian Axboe Nielsen s knjigom *Yugoslavia and Political Assassinations: The History and Legacy of Tito's Campaign Against the Émigrés* te hrvatski istraživač Bože Vukušić u više tiskanih rukopisa. Osim navedenih radova istraživanje olakšavaju i knjige priređenih izvora, od kojih su značajne *Gastarbajteri pod nadzorom Službe državne sigurnosti: odabrani dokumenti* priređivača Nenada Bukvića, *Dosje 240271: Udbin dosje o Vici Vukojeviću* koji je priredila Bruna Esih te najnoviji, 27. svezak časopisa *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* u izdanju Hrvatskog državnog arhiva.

U Splitu, kao i u više drugih gradova na hrvatskoj obali, od 15. do 29. rujna 1979. održane su VIII. Mediteranske igre (MIS) koje svakako predstavljaju jedan od najvažnijih sportskih događaja na tadašnjem jugoslavenskom prostoru. Riječ je, naime, o manifestaciji koja nije nosila samo sportsko već i kulturno, gospodarsko te političko značenje, putem kojega je Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ) nastojala, između ostaloga, afirmirati načela politike nesvrstavanja.² Takva se jugoslavenska pozicija valja razumjeti u okolnostima složene međunarodne situacije, napose zbog zaoštavanja odnosa na relaciji arapskog svijeta i Egipta nakon potpisivanja egipatsko-izraelskog mira, nestabilne situacije na prostoru Bliskog istoka, sovjetske intervencije u Afganistanu te uopće zaoštavanja odnosa na blokovskoj razini.³ U takvom je kontekstu Jugoslavija putem Mediteranskih igara pokušala etablirati svoju političku poziciju na unutarnjoj i međunarodnoj pozornici te potvrditi vrijednosti socijalističkog samoupravnog sistema i odanost jugoslavenskog naroda „(...) politici mira, nezavisnosti i prijateljstva.“⁴ Iz medijskih natpisa i izjava

Vinka Markovića (*How UDBA operated: Operation "Paromlin" and the fate of Vinko Marković*) as well as the two-volume book by Zdenko Radelić *Obavještajni centri, Ozna i Udba u Hrvatskoj (1942. – 1954.)* (*Intelligence centers, Ozna and Udba in Croatia (1942. – 1954.)*). In addition to cited works, a significant contribution to the understanding of the topic was made by the Danish author Christian Axboe Nielsen with the book *Yugoslavia and Political Assassinations: The History and Legacy of Tito's Campaign Against the Émigrés*, and the Croatian researcher Bože Vukušić with multiple printed manuscripts. Along with the listed works, the research is also facilitated by the books of prepared sources, the most significant ones being *Gastarbajteri pod nadzorom Službe državne sigurnosti: odabrani dokumenti* (*Guest workers under the surveillance of SDS: chosen documents*) by Nenad Bukvić, *Dosje 240271: Udbin dosje o Vici Vukojeviću* (*File 240271: Udba's file about Vice Vukojević*) prepared by Bruna Esih and the latest, 27th volume of the journal *Fontes: izvori za hrvatsku povijest* (*Fontes: sources for Croatian history*) published by the Croatian State Archives.

From September 15 to 19, 1979, Split, along with multiple other cities on the Croatian coast, hosted the VIII Mediterranean games (MIS), representing surely one of the most important sporting events on the then-Yugoslav territory. The event, aside from its significance for sports, also had cultural, economic, and political significance, through which the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRJ) tried, amongst other things, to affirm the principles of non-aligned policy.² Such Yugoslavian stance should must be understood within the circumstances of the complex international situation, especially with the tightening of relations with the Arab world and Egypt following the signing of the Egyptian-Israeli peace treaty, the unstable situation in the Middle East, the Soviet intervention in Afghanistan and the tightening of relations on the bloc level in general.³ Within this context, Yugoslavia tried to establish its political position on both the internal and the international stage and confirm the values of the socialist self-governing system and the loyalty of the Yugoslavian people “ (...) to the

² VIII mediteranske igre 1983: 5.

³ O političkim dimenzijama VIII. Mediteranskih igara vidjeti u: Zekić 2016: 97–117.

⁴ Izvadak iz novinskog članka citiran prema: Zekić 2016: 104–105; „Održavanje VIII mediteranskih igara jedinstvena je prilika za novu afirmaciju fizičke kulture u Jugoslaviji te predstavlja izuzetan društveni i politički događaj. One će istovremeno biti i značajan doprinos međunarodnom ugledu

² VIII mediteranske igre 1983: 5

³ For the political dimension of VIII Mediterranean games see in: Zekić 2016: 97–117

organizatora natjecanja vidljivo je da su se navedeni politički ciljevi nastojali ostvariti isticanjem ideja „međusobne prijateljske suradnje i razumijevanja naroda i zemalja u ovom regionu, Evropi i svijetu.“ Posebno je naglašavana nužnost „(...) otvorenosti, miroljubive i ravnopravne suradnje, uz puno uvažavanje vlastitog puta razvoja, demokracije međusobnih odnosa i zalaganja za smanjenje postojećih razlika u svijetu.“⁵

Stvarnost Mediteranskih igara ipak pokazuje značajno odstupanje od javno proklamiranih ideja demokracije i osobnih sloboda, koje je Jugoslavija nerijetko plasirala da bi demonstrirala političku stabilnost na međunarodnoj i domaćoj razini. Autori tom problemu pristupaju analizom izvorne dokumentacije Službe državne sigurnosti, koja je za sigurnosnu pripremu Mediteranskih igara pokrenula tajnu akciju pod kodnim nazivom „Igre 79“. Njome je jugoslavenska tajna služba provela široku operaciju totalnog nadzora svih sudionika Igara, pa je za potrebe prikupljanja obavještajnih informacija angažirano gotovo 200 suradnika te ozvučeno više od sto hotelskih soba u kojima su smješteni sportaši, delegati sportskih ekipa, novinari te visoki uzvanici. Također su ozvučene gotovo sve hotelske telefonske linije, kao što su tajno provjeravane poštanske pošiljke i osobne stvari u putnim torbama. Autori u radu zastupaju tezu da je totalni nadzor društva, u ovom slučaju sudionika Mediteranskih igara, sofisticirani oblik tihe represije koja se provodila u suvremenom okruženju tehnoloških dostignuća 70-ih godina

naše samoupravne i nesvrstane politike i afirmirat će ulogu Jugoslavije na Mediteranu.“ Vidjeti: *Izvještaj ...*, 1977: 3; zapažanja američkih operativaca Središnje obavještajne agencije (CIA) također govore o neodvojivosti međunarodnih sportskih događaja i jugoslavenske politike. Tako u jednom obavještajnom izvješću o Zimskim olimpijskim igrama 1984. u Sarajevu CIA zaključuje kako Jugoslavija preko manifestacije nastoji „obnoviti javno povjerenje u režim, koji se pokazao neefikasan u suočavanju s ekonomskim i političkim problemima.“ Vidjeti u: CREST System (dalje CREST), National Archives at College Park (dalje: NACP), CIA, National Intelligence Daily, 7. veljače 1984., 16. (<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp87t00970r000100020023-5>)

⁵ *VIII mediteranske igre* 1983: 4.

politics of peace, independence and friendship.”⁴ The media articles and the statements from the organisers of the competition show that the strategy to achieve the cited political goals was by highlighting the ideas of “mutual friendly cooperation and understanding of people and countries in the region, Europe and the world.” The emphasis was on the importance of “(...) openness, peaceful and equal cooperation with lots of respect for individual path of development, democracy of personal relationships and commitment to decreasing the existing differences in the world.”⁵

The reality of the Mediterranean games still shows a significant deviation from publicly proclaimed ideas of democracy and personal freedom, often placed by Yugoslavia with the intent of demonstrating political stability on the international and state level. The authors approach the problem by analysing the original documentation of the State Security Service, which launched the secret action under the codename “Games 97” for the security preparation of the Mediterranean games. It was used by the Yugoslavian Secret Service for the widespread surveillance operation of all the participants in the Games. Almost 200 informants were included in collecting intelligence and more than 100 hotel rooms hosting athletes, delegates of sports teams, press and high importance guests were bugged. All the hotel phone lines were also wire-tapped, and postal parcels, as well as personal belongings in travel bags, were secretly controlled. The authors

⁴ The excerpt from newspaper article quoted according to: Zekić 2016: 104–105; „The VIII Mediterranean Games are a unique chance for the new affirmation of the physical culture in Yugoslavia and represent an exceptional social and political event. It will simultaneously be a significant contribution to our reputation on the international scale and the non-alignment policy and will therefore affirm the role of Yugoslavia on the Mediterranean.” See: *Izvještaj...*, 1977: 3; the observations by the American operatives of the Central Intelligence Agency (CIA) also demonstrate the indivisibility of the international sporting events and Yugoslav politics. In one intelligence report about the Winter Olympics of 1984. in Sarajevo, CIA thus concludes that Yugoslavia uses the event to „restore the public confidence in the regime, which turned out to be unsuccessful in facing the economic and political issues.“ See in: CREST System (CREST), National Archives at College Park (NACP), CIA, National Intelligence Daily, February 7, 1984, 16. (<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp87t00970r000100020023-5>)

⁵ *VIII mediteranske igre* 1983: 4.

20. stoljeća.⁶ Rezultat je to stabilizacije režima početkom 50-ih godina 20. stoljeća, kada se poslijeratno masovno i neselektivno nasilje zamjenjuje masovnim nadzorom. To ni u kojem slučaju ne znači da je Jugoslavija odbacila fizičko nasilje kao oblik postupanja prema navodnim neprijateljima, već da je fizički obračun s njima provoden na rafiniranije načine.⁷

Navedeni oblik tihe državne represije u pravilu nije privlačio pozornost inozemnih medija i humanitarnih organizacija, dok je istovremeno osiguravao kontrolu svakodnevnog života te održavao poziciju komunističkog uređenja u društvu. Radi se, dakle, o represiji koja nije mjerljiva kroz onovremene publikacije ili pak vješto sročene zakonske norme, koje nepažljivog istraživača mogu dovesti do pogrešnog zaključka o razini upliva države u svakodnevni život i stupnju represije uopće. Autori u tom smislu nastoje staviti imperativ na arhivsko gradivo, analizirati *modus operandi* jugoslavenskih tajnih službi te vrednovati razmjere državne represije. Tajna akcija „Igre 79“ obuhvaćala je kompleksan obavještajni rad, čiji detaljan prikaz prelazi granice jednog znanstvenog članka. Zbog toga su se autori koncentrirali na obavještajne operacije u najznačajnijim lokacijama održavanja natjecanja, a koje vjerno pokazuju zajednički obrazac postupanja.

ORGANIZACIJSKA SHEMA I POČETNA FAZA OBAVJEŠTAJNOG RADA

Manifestacija Mediteranskih igara (MIS) od svojeg je prvog održavanja u Aleksandriji 1951. zadržala kontinuitet i profilirala se u najvažniji

⁶ U članku u kojem dokazuju koliko je kontrola tajnih službi utjecala na građansko nezadovoljstvo u komunističkoj Poljskoj, Hager i Krakowski nadzor tumače kao sveobuhvatan i nametljiv oblik represije. Vidjeti u: Hager & Krakowski 2022: 564–567; o zamjeni fizičkog nasilja sofisticiranim oblicima nasilnog postupanja vidjeti u: Bottoni 2017.

⁷ Fizičko nasilje predstavlja bitnu odrednicu održavanja komunističke vlasti u Jugoslaviji sve do njezina raspada. To najbolje dokazuju događaji vezani za hrvatsko proljeće, brojna politički motivirana ubojstva emigranata te, na kraju, oružano djelovanje Jugoslavenske narodne armije u prvim danima ratnog sukoba 90-ih godina 20. stoljeća.

of the paper support the thesis that the complete supervision of society, in this case the participants of the Mediterranean games, was a sophisticated form of repression carried out in the modern environment of the technological achievements of the 70's.⁶ This is the result of the stabilisation of the regime in the early 50's, when mass supervision replaced post-war mass and non-selective violence. In no way does that mean that Yugoslavia rejected physical violence as a way of dealing with alleged enemies; it was merely conducted in more refined ways.⁷

Such form of quiet state repression generally evaded the attention of foreign media and charitable organisations, while simultaneously controlling everyday life and upholding the position of communist social order. Such type of repression is therefore not measurable through the publications of that time or skilfully worded legal norms, which can lead a non-careful researcher to the wrong conclusion about the level of interference of the state in the everyday life and the level of repression in general. Hence, the authors are trying to emphasise the importance of the archival material, analyse the *modus operandi* of the Yugoslavian secret services and evaluate the extent of state repression. The secret action “Igre 79” involved a complex intelligence work, the detailed review of which surpasses the limits of a scientific paper. The authors thus concentrate on the intelligence operations in the most important locations of the competition which faithfully demonstrate a common behaviour pattern.

⁶ In the article demonstrating how much the monitoring of the secret services influenced the discontent of the citizens in the communist Poland, Hager and Krakowski interpret the surveillance as a comprehensive and intrusive form of repression. See: Hager & Krakowski 2022: 564–567; for the substitution of physical violence by sophisticated means of violent activity see: Bottoni 2017.

⁷ The physical violence represents an important characteristic of maintaining the communist regime in Yugoslavia up until its disintegration. This is best demonstrated by the events connected to Croatian Spring, numerous politically motivated murders of emigrants, and ultimately the armed activity of Yugoslav State Army in the first days of the armed conflict in the 1990's.

sportski događaj mediteranskih država.⁸ U razdoblju od 1951. do 1991. Igre su se održavale svake četiri godine, u pravilu prije Ljetnih olimpijskih igara, dok je do manje promjene došlo 1991., kada je raspored održavanja MIS-a reformiran.⁹ Igre su od svoga osnutka sadržavale sportsko, kulturno, gospodarsko i političko obilježje, napose u kontekstu hladnoratovskog razdoblja i promidžbi Mediterana kao važnog geopolitičkog prostora. U tom je smislu i status domaćina nosio određenu težinu pozicioniranja u međunarodnim krugovima. Nakon što su Igre održane u Egiptu, Španjolskoj, Libanonu, Italiji, Tunisu, Turskoj i Alžiru, na Kongresu Mediteranskih igara 1975. odlučeno je da se VIII. Igre održe u Jugoslaviji, odnosno Splitu kao gradu domaćinu.¹⁰

Nakon donošenja odluke da se Igre održe od 15. do 29. rujna 1979., Savezno izvršno vijeće osnovalo je Komitet VIII. Mediteranskih igara kao temeljno tijelo za koordinaciju svih poslova vezanih za organizaciju, pripremu i održavanje Igara.¹¹ Na čelu Komiteta MIS-a bio je Stane Dolanc, a za potpredsjednike su izabrani Hakija Pozderac, Stipe Šušar i Vjekoslav Vidja.¹² Uz to je Komitet imenovao veći broj političara, sportaša i privrednika u Izvršni komitet na čelu s Antom Skataretikom, kojem je povjeren zadatak da provodi i izvršava odluke najviših organizacijskih tijela. Najmasovnije tijelo ipak je činila Direkcija MIS-a kao stručna služba Komiteta zadužena za profesionalnu pripremu i održavanje Igara. Neki od zadataka bili su rukovođenje i koordiniranje organizacijom, priprema investicijsko-građevinske dokumentacije, izgradnja objekata, priprema financijskih planova, organizacija smještaja,

ORGANISATIONAL SCHEME AND THE INITIAL PHASE OF THE INTELLIGENCE WORK

The event of Mediterranean games (MIS) has kept its continuity ever since the inauguration in Alexandria 1951 and has profiled itself as the most important sports event of the Mediterranean countries.⁸ In the period from 1951 to 1991 the Games took place every four years, generally before the Summer Olympic Games, with the small changes happening in 1991 when the event schedule was reformed.⁹ Since the inauguration, the Games have had a sports, cultural, economic, and political characteristics, particularly in the context of the Cold War period and the promotion of the Mediterranean as an important geopolitical space. In this sense, the status of host held a certain weight when it comes to the positioning in the international circles. After the games were held in Egypt, Spain, Lebanon, Italy, Tunisia, Turkey, and Algeria, it was decided, on the Congress of the Mediterranean games of 1975, that the VIII Games were going to be held in Yugoslavia, specifically Split as the host city.¹⁰

After the decision of holding the games September 15 to 19, 1979, the Federal Executive Council founded the Committee of the VIII Mediterranean Games as a fundamental governing authority for the coordination of the process of organisation, arrangement, and holding the Games.¹¹ Head of the Committee of MIS was Stane Dolanc, and the elected vice-presidents were Hakija Pozderac, Stipe Šušar i Vjekoslav Vidja.¹² The Committee also elected a greater number of politicians, athletes, and businessman to be a part of the Executive Committee presided by Ante Skataretik, entrusted

⁸ O historijatu Mediteranskih igara vidjeti u: Zekić 2016: 98.

⁹ Od 1991. godine Igre se održavaju svake četvrte godine nakon Olimpijskih igara.

¹⁰ Jugoslavija je podnijela kandidaturu za organizaciju VII. Mediteranskih igara, ali je većinom glasova preglasana te je status domaćina dodijeljen Alžiru. Vidjeti u: *Izvještaj ...*, 1977: 1–3.

¹¹ Do osnivanja Komiteta MIS-a pripremu i organizaciju vodio je Privremeni odbor MIS-a koji je osnovala Skupština općine Split 1976. godine. Vidjeti u: *Izvještaj ...*, 1977: 5; više o organizacijskim tijelima vidjeti *VIII mediteranske igre* 1983: 31–36.

¹² *VIII mediteranske igre* 1983: 278.

⁸ About the history of Mediterranean Games see: Zekić 2016:98

⁹ From 1991, the Games are held every four years after the Olympics.

¹⁰ Yugoslavia applied as an organizer of VII Mediterranean Games but lost the majority of votes to Algeria, consequently elected as a host. See: *Izvještaj ...*, 1977: 1–3.

¹¹ Before the foundation of the Committee of MIS, the Temporary board of MIS, founded by the Split municipality Assembly in 1976, was in charge of the arrangement and organisation. See: *Izvještaj ...*, 1977: 5; for more about the organisational authorities see *VII mediteranske igre* 1983: 31–36

¹² *VIII mediteranske igre* 1983: 278.

transporta, prehrane, medijske propagande i informatičke službe, provođenje unutarnje i vanjske sigurnosti, izrada sigurnosnih procjena, suradnja s Jugoslavenskom narodnom armijom (dalje: JNA) te drugi brojni poslovi iz djelokruga rada Direkcije.¹³

Tijela uključena u organizaciju početkom 1976. donijela su odluku da će se Igre, osim u Splitu, održati i u drugih osam gradova. Tako su prema koncepciji disperzije, koja nije bila tradicionalni dio MIS-a, dio sportskog programa preuzeli Zadar, Šibenik, Trogir, Sinj, Omiš, Makarska, Supetar i Hvar. Najkompleksniji dio organizacije predstavljala je obnova postojećih smještajnih i sportskih objekata te izgradnja novih objekata s velikim infrastrukturnim i komunalnim ulaganjima.¹⁴ Dodatan organizacijski problem predstavljala je masovnost manifestacije, odnosno dolazak velikog broja sportaša, trenera, delegata, sudaca, sportskih analitičara, novinara i visokih uzvanika, za koje je trebalo organizirati smještaj, prehranu, transport, zdravstvenu službu te brojne druge usluge. Prema službenim podacima na Igrama je sudjelovalo 14 država koje su se natjecale u 25 sportova.¹⁵ Od toga je na MIS-u akreditirano 2408 sportaša, 822 sudca, 811 sportskih dužnosnika i stručnjaka te 25 delegata međunarodnih sportskih federacija. Tom broju treba pridodati i više od 1500 sportskih radnika, koji su se tijekom cijelog trajanja manifestacije brinuli o ispravnom tijeku Igaru.¹⁶

Kao velika sportska manifestacija MIS je u organizacijskom pogledu bio i značajan sigurnosni problem. Zbog toga se SDS već početkom 1977. aktivno uključio u pripremu obavještajnog pokrivanja

with the task of the execution of the decisions made by the highest organisational authorities. The largest governing authority was still the Direction of MIS as a specialist service of the Committee in charge of the professional arrangement and holding the Games. Some of the tasks were management and coordination of the organisation, preparations of the investment and construction documentation, construction of the facilities, preparations of the financial plans, organisation of the accommodation, transport, meal plans, media propaganda and IT services, enforcing the internal and external security, making security assessments, cooperation with Yugoslav National Army (JNA) and numerous other tasks from the Direction's scope of work.¹³

The authorities included in the organisation at the beginning of 1976 have decided that the Games, aside from Split, will be held in other eight cities. The concept of dispersion, which was not a traditional part of MIS, thus transferred part of the program to Zadar, Šibenik, Trogir, Sinj, Omiš, Makarska, Supetar and Hvar. The most complex part of the organisation was the renovation of the existing accommodation and sports facilities and the construction of new facilities with great infrastructural and communal investments.¹⁴ An additional organisational problem was the massiveness of the event: the arrival of a large number of athletes, coaches, delegates, referees, sports analysts, journalists and high importance guests who required the organisation of accommodation, meals, transport, health services and numerous other services. According to the official data, the total of 14 countries, competing in 25 sports, participated in the Games.¹⁵ Of those 14 countries, 2408 athletes, 822 referees, 811 sports officials and experts and 25 delegates from international sports federations were accredited in MIS. On top of this number, there should be more

¹³ Direkcija je organizirana u pet sektora: Sektor za sportove, Sektor za uslužne djelatnosti, Sektor za izgradnju objekata Igaru, Sektor za financijske i komercijalne poslove Igaru, Tajništvo i službe vezane uz generalnog direktora. Vidjeti u: *Izveštaj ...*, 1977: 13–17.

¹⁴ O infrastrukturnim ulaganjima i utjecaju MIS-a na suvremenu vizuru Splita vidjeti u: Markovina 2014: 535–555.

¹⁵ Na VIII. Mediteranskim igrama sudjelovali su sportaši iz Alžira, Egipta, Francuske, Grčke, Italije, Libanona, Malte, Maroka, Monaka, Sirije, Španjolske, Tunisa, Turske i Jugoslavije.

¹⁶ Detaljne podatke po državama vidjeti u: *VIII mediteranske igre* 1983: 149–156.

¹³ The Direction was organised in five sectors: Sporting sector, Hospitality sector, Sector for the construction of the facilities for the Games, Sector for financial and commercial business of the Games, the Secretary and services connected to the general director. See: *Izveštaj ...*, 1977: 13–17.

¹⁴ About the infrastructural investments and the influence of MIS on the contemporary view of Split see: Markovina 2014: 535–555.

¹⁵ Athletes from Algeria, Egypt, France, Greece, Italy, Lebanon, Malta, Morocco, Monaco, Syria, Spain, Tunisia, Turkey, and Yugoslavia participated in the VIII Mediterranean Games.

manifestacije kako bi, barem javno, stvorio sigurno okruženje za sve sudionike. No što je zapravo značila zajamčena sigurnost? Jesu li sigurnosne mjere provedene samo zbog sigurnosne zaštite ili je režim putem sigurnosnih mjera nastojao ostvariti totalan nadzor nad sudionicima i prikupiti što više obavještajnih podataka?

Sudjelovanje SDS-a u pripremi i organizaciji Igara objedinjeno je u operativnoj akciji (dalje: OA) pod kodnim nazivom „Igre 79“, koju je provodio splitski SDS zajedno s obavještajnim ispostavama u Zadru, Šibeniku i Dubrovniku.¹⁷ Osnovni cilj operativne akcije „Igre 79“ bio je osiguravanje Josipa Broza Tita, koji je otvorio Mediteranske igre, te prikupljanje i analiziranje svih obavještajnih podataka od sigurnosnog interesa. Prije svega to se odnosilo na produbljivanje već postojeće i stvaranje nove suradničke mreže, provjeravanje svih osoba zaposlenih u strukturama organizacije MIS-a, hotelima i objektima natjecanja, pojačano nadziranje hrvatske emigracije te jugoslavenskih državljana

¹⁷ Akcija se provodila i uz pomoć republičkog SDS-a. Splitski centar Službe državne sigurnosti uz centralu u Splitu imao je ispostave u Zadru, Šibeniku i Dubrovniku. Vidjeti u: Vukušić 2001: 188–203; prema Pravilniku o radu Službe državne bezbjednosti iz siječnja 1989. godine operativna akcija definirana je u 108. članku: „Služba zavodi, organizira i vodi operativnu akciju radi izvršenja konkretnih zadataka u zemlji ili inostranstvu koji zahtijevaju usklađeno i sinhronizirano angažiranje veće broja izvršilaca uz širu primjenu sredstava i metoda, mjera radnji, i to: a) u obezbeđenju članova Predsjedništva SFRJ, šefova stranih država i određenih ličnosti, političkih skupova javnih manifestacija, u bezbednosnoj zaštiti državljana SFRJ na radu i boravku u inostranstvu; b) radi otkrivanja i sprečavanja složenih ili težih oblika djelatnosti stranih obavještajnih službi, neprijateljske emigracije i unutrašnjeg neprijatelja, radi likvidacije ubačenih terorističkih ili odmetničkih grupa i rasvjetljavanja težih krivičnih dijela. Odluka o zavođenju, odnosno prestanku vođenja operativne akcije donosi savezni, odnosno republički ili pokrajinski sekretar.“ Vidjeti: Pravilnik o radu Službe državne bezbjednosti, str. pov. br. 021-68-6/3, 6. siječnja 1989., Beograd. Prijepis izvornog dokumenta u *Udbini sinovi* 2004: 155–200; cjelokupna dokumentacija operativne akcije nalazi se u: Hrvatski državni arhiv, fond Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova (dalje: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH), šifra 3, 33/124, Mjere sigurnosti na VIII Mediteranskim igrama u Splitu i ostalim dalmatinskim gradovima od 15. do 29. rujna 1979., 1–1056.

than 1500 sports workers added who took care of the correct course of the Games for the duration of the event.¹⁶

As a big sports event, MIS presented a significant security problem in an organisational sense. This is why in the beginning of 1977 the SDS started actively participating in preparing the intelligence surveillance of the event with the intent of creating, at least in the public eye, a secure environment for all the participants. But what did the guaranteed security actually mean? Were security measures only enforced for protection or was the regime trying to accomplish complete supervision of the participants and collect as much intelligence as possible?

The role that the SDS had in the arrangement and organisation of the games was united within the operational action (OA) under the code name “Igre 79”, carried out by the Split SDS along with the intelligence outposts in Zadar, Šibenik and Dubrovnik.¹⁷ The fundamental goal of the operational action “Igre 79” was the security of Josip

¹⁶ Detailed information for each country see in: *VIII mediteranske igre* 1983: 149–156.

¹⁷ The action was carried out with the help of the republic SDS. The Split centre of the State Security Service, along with the central in Split, had local outposts in Zadar, Šibenik and Dubrovnik. See in: Vukušić 2001: 188–203; according to the Rules of Procedure of the State Security Service from January 1979, the operational action was defined in the article 108.: „The Service initiates, organises and leads the operational action with the goal of performance, in the country or abroad, of specific tasks requiring coordinated and synchronised recruiting of large number of executors along with broader application of means and methods, measures of actions specifically: a) the security of the members of the bureau of SFRJ, heads of foreign countries and certain entities, political conventions of public events, the security protection of the SFRJ citizens working and staying abroad; b) finding and preventing complex or severe form activities of the foreign intelligence services, enemy emigration and internal enemies, for the purpose of liquidation of embedded terrorist or anarchist groups and clarifying serious crimes. The decision of initiation and termination of operational action is made by the republic or provincial secretary.” See: Pravilnik o radu Službe državne bezbjednosti, p. no. 021-68-6/3, January 6, 1989, Belgrade. The transcript of the original document in *Udbini sinovi* 2004: 155–200; complete documentation of the operational action located in: Croatian State Archives, fund of the State Security Service Republic Secretariat of the Internal Affairs (HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH) code 3, 33/124, Security Measures during VIII Mediterranean Games in Split and other dalmatian cities from 15 to 29 of September 1979., 1–1056.

koji su boravili u inozemstvu ili su imali veze s osobama iz inozemstva, nadziranje stranih državljana, proučavanje utjecaja stranih obavještajnih službi, pripremanje i postavljanje tehničkih sredstava za tajni nadzor te provođenje drugih obavještajnih mjera nad svim sudionicima tijekom održavanja natjecanja.¹⁸

Početna faza tajne akcije „Igre 79“ obuhvaćala je provjeravanje i kontroliranje zaposlenog kadra u raznim službama povezanim s organizacijom MIS-a. Pritom je posebna pozornost posvećena Direkciji MIS-a, u kojoj je tijekom trogodišnjeg razdoblja angažirano nekoliko tisuća osoba na raznim poslovima pripreme i organizacije Igara. Tako je do kraja kolovoza 1979. godine SDS izvršio provjere za više od 3000 osoba, a tijekom rujna 1979. operativci su planirali obaviti dodatnih 2000 provjera.¹⁹ Iz operativnih izvješća vidljivo je da se najveći dio navedenih provjera vršio putem obavještajnih evidencija i osobnih dosjea, koje je jugoslavenska tajna služba formirala s ciljem što većeg nadzora nad društvom.²⁰

Kompletan uvid u sve poslove SDS je vršio putem svog ugrađenog operativca u Komisiji za sigurnost MIS-a te putem ostalih operativnih djelatnika i suradničkih izvora u različitim tijelima zaduženim za organizaciju.²¹ Osim detaljnih provjera velikog broja pojedinaca, Služba državne sigurnosti pokušala je zadržati nadzor nad postupkom zapošljavanja, i to isključivo na bazi moralno-političke podobnosti kao najrelevantnijeg uvjeta za ostvarivanje radnog odnosa. S obzirom na obim poslova te česte propuste u koordinaciji tijela zaduženih za organizaciju, tajna je služba isticala problem odabira onih kandidata koji svojim radom nisu odražavali privrženost tekovinama socijalističke revolucije. U tom je kontekstu zaposlenje moglo postati otegotno za sve one kandidate čije je razmišljanje odudaralo od aktualnih postavki Saveza komunista, neovisno o

Broz Tito, who opened the Mediterranean games, as well as the collection and analysis of intelligence of security importance. This referred primarily to deepening the existing and creating a new collaborative network, monitoring of all the employees within the structure of MIS, hotels and facilities included in the event, increased surveillance of Croatian emigration and Yugoslavian citizens who stayed abroad or were in any way related to foreign citizens, surveillance of the foreign citizens, monitoring the effect of foreign intelligence services, arrangement and setup of technical means of surveillance and carrying out other intelligence measures over all the participants during the course of the event.¹⁸

The initial phase of the secret action “Igre 79” included checking and controlling the employees of various services connected with the organisation of MIS. Special attention was paid to the Direction of MIS, within which there were couple of thousand people included on the various tasks regarding the arrangement and organisation of the Games. By the end of August 1979, the SDS had performed surveillance over more than 3000 people; during the September o 1979, the operatives had planned to carry out additional 2000 surveys.¹⁹ The operational reports show that the majority of surveillance happened via intelligence reports and personal files, formed by the Yugoslavian Secret Service with the goal of surveilling the society as much as possible.²⁰

The SDS used their embedded operative in the Commission of Security of MIS, as well as other operational workers and informant sources present in different authorities in charge of the organisation, for the complete insight in all processes.²¹ Aside from detailed checking of a large number of individuals, the State Security Service tried to maintain the surveillance of the employment process, based exclusively on the criteria of moral and political suitability as the most relevant

¹⁸ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, Centar Službe državne sigurnosti Split (dalje: CSDS ST), Informacija 230, 23. travnja 1979., 1–14.

¹⁹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 497, 28. kolovoza 1979., 4.

²⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 144, 21. ožujka 1978., 1–5.

²¹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 230, 23. travnja 1979., 2.

¹⁸ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, Centre of State Security Service Split (CSDS ST), Information 230, April 23, 1979, 1–14.

¹⁹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 497, August 28, 1979, 4.

²⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 144, March 21, 1978, 1–5.

²¹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 230, April 23, 1979, 2.

njihovoj stručnosti i osposobljenosti. U izvješću stoji:²²

“Naša Služba je uglavnom pratila ovaj proces stvaranja Direkcije, tj. prijema radnika. Najveći do sada dio smo provjerili kroz naše evidencije. Međutim, od samog početka direktorima sektora Igara dana su velika ovlaštenja kod izbora kadra za svoj dio posla. Tako je primljeno nekoliko stručnjaka, koji nemaju pozitivne moralno političke kvalitete.”

Zbog toga je SDS više puta naglašavao nužnost zadržavanja kontrole nad postupkom zapošljavanja, napose za ona radna mjesta koja su označena kao sigurnosno najvažnija. U tom je smislu stvaranje strukture zaposlenih povjerljivih osoba trebalo poslužiti za kreiranje široke baze obavještajnih punktova za prikupljanje informacija. To najbolje dokazuje primjer hotela Alkar u Sinju, u kojem su po programu trebali biti smješteni natjecatelji konjičkih sportova, delegacije sportskih ekipa te članovi medijskih agencija. S obzirom na to da je Alkar tijekom 1979. još uvijek bio u fazi izgradnje, SDS je mogao aktivno sudjelovati u postupku odabira kandidata te raznim metodama, koje su nerijetko uključivale ucjene i pritiske, stvarati suradničku mrežu i vezivati je za obavještajnu službu. U analizi hotela Alkar zabilježeno je:

“Hotel je još uvijek u izgradnji, te su upravo raspisani natječaji za radna mjesta. U kontaktu smo sa direkcijom hotela, te ćemo provjeravanjem kandidata i učestvovanjem u izboru lica za prijem na pojedina radna mjesta osigurati saradničke pozicije u hotelu. (...) Budući da se hotel još uvijek gradi, za sada među licima koja izvide radove imamo jednu operativnu vezu. Među osobljem koje bude zaposleno u hotelu ‘Alkar’ angažirat ćemo operativne i društvene veze lica koja su zaposelena na svim vitalnim mjestima (ukupno 11). Ovo će nam biti omogućeno, budući da smo u poziciji obavljanja informativnih razgovora sa svim licima koja pretendiraju na ova radna mjesta, te da utječemo na izbor lica koja će biti primljena na odgovarajuća zaposlenja.”²³

condition for employment. Due to the amount of work and frequent failures in the coordination of the authorities in charge of the organisation, the Secret Service emphasised the issue of choosing the candidates whose work didn’t demonstrate commitment to the accomplishments of socialist revolution. In this context, the employment could have become difficult for all the candidates who did not agree with the current setting of the Communist Union, regardless of their expertise and training. The report states:²²

“Our Service generally followed this process of forming the Direction, i.e., the employment of the workers. The majority has so far been checked through our records. However, since the very beginning, the directors of the Games sector have been given great authority over the choice of the staff for their part of the work. This resulted in hiring of a couple of experts who do not have positive moral and political qualities.”

This led the SDS to emphasise, multiple times, the necessity of maintaining control over the employment process, particularly for the job posts marked as security priority. In this sense, forming a structure of employing reliable people should have served for creating a wide base of intelligence stations for collecting information. The best example is the hotel Alkar in Sinj, which, according to the program, was supposed to host the competitors in equestrian sport, delegations of sports teams and members of press agencies. Given that in 1979. Alkar was still under construction, the SDS could have actively participated in the procedure of choosing the candidates and used various methods, often including blackmail and pressure, to create a network of informants and tie it to the intelligence service. The analysis of the hotel Alkar states:

“The hotel is still under construction and the recruitment notices have just been published. We are in contact with the hotel management and will secure the collaboration for the hotel by screening the candidates and participating in the choice of staff for certain job positions. Given that the hotel is still under construction, right now we have one operational link among the staff doing the construction. The staff employed in the hotel Alkar will include operational and social links among the people employed in all the vital positions

²² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 144, 21. ožujka 1978., 2.

²³ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 74–76.

²² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 144, March 21, 1978, 2.

ARAPSKI SVIJET, STRANE OBAVJEŠTAJNE SLUŽBE I HRVATSKA EMIGRACIJA

Masovnost nadzora i kontrole stranih državljana pokazuje informacija SDS-a iz travnja 1979., u kojoj splitski operativac Petar Karanović tvrdi da od ukupnog broja zemalja sudionica „(...) samo 3-4 ne zaslužuju posebnu pažnju SDS, a upravo te zemlje imaju i najmanji broj takmičara i pratilaca. Svi sportaši i uzvanici ostalih zemalja moraju biti predmet interesa Službe.“²⁴ Poseban tretman dobile su zemlje među kojima je vladao politički antagonizam, zbog čega je isticana nužnost sprječavanja mogućih međunarodnih obračuna ili terorističkih akcija koje su mogli izvršiti razni militantni akteri.²⁵ Takve su se procjene prije svega odnosile na Alžir, Egipat, Libanon, Libiju, Maroko, Siriju i Tunis, odnosno na države koje su tijekom 70-ih činile središta konfliktnih zona. Tijekom pripremnog dijela organizacije Igara, osnovni se oblik nadzora stranih državljana provodio tajnim prisluškivanjem hotelskih soba u Splitu, u kojima su boravile brojne delegacije zemalja sudionica i zemalja promatrača. Tako su, primjerice, samo tijekom lipnja 1979. zabilježene četiri akcije tajnog ozvučenja hotelskih soba visokih predstavnika iz Alžira, Francuske, Grčke, Italije, Libije, Maroka, Sirije i Tunisa.²⁶ Gotovo isti obrazac rada vidljiv je i u tajnoj akciji postavljanja prislušnih

²⁴ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 235, 27. travnja 1979., 2–3.

²⁵ Službu državne sigurnosti zabrinjavala je opasnost od terorističkih akcija, napose nakon što su pripadnici organizacije Crni rujana na Olimpijskim igrama 1972. u Münchenu oteli i likvidirali jedanaestero izraelskih sportaša. Vidjeti u: Havel 2016: 134.

²⁶ Visoki predstavnici iz Alžira, Maroka, Tunisa, Libije i Sirije činili su jednu stranu delegaciju koja je stigla u Split na pregovore s predstavnicima MIS-a s ciljem bojkota i rasprave o sudjelovanju Egipta na Igrama. Vidjeti u: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 368, 20. lipnja 1979., 4; u informaciji SDS-a stoji: „Narednih dana svoje posjete Splitu najavili su delegacije Olimpijskog komiteta Grčke (od 21. do 24.6.), Francuske (22.–25.6.) i Italije (26.–29.6.), a uskoro se očekuje najava i ostalih delegacija. Prema navedenim delegacijama, obzirom na trenutnu političku situaciju u vezi MIS-a poduzet ćemo operativno-tehničke akcije u cilju saznanja svih relevantnih podataka za sigurnost MIS-a.“ Vidjeti u: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 367, 19. lipnja 1979., 7–8.

(11 in total). This will be permitted based on our position of carrying out the informative interviews with all people appealing to these job posts and influencing the choice of future staff.”²³

ARAB WORLD, FOREIGN INTELLIGENCE SERVICES AND CROATIAN EMIGRATION

The massiveness of the surveillance and control over foreign citizens is demonstrated by the information by the SDS from April 1979, in which the Split based operative Petar Karanović claims that, of the total number of countries participating, “(...) only 3 or 4 do not deserve the special attention from SDS, the same countries simultaneously having the smallest number of competitors and assistants. All the athletes and guests from other countries must be a matter of interest of the Service.”²⁴ Special treatment was given to the countries with mutual political antagonism, which was the reason behind emphasising the necessity of preventing possible international conflicts or terrorist action by various militant actors.²⁵ Such assessments referred primarily to Algeria, Egypt, Lebanon, Libya, Morocco, Syria, and Tunisia, i.e., the countries which represented the centre of conflict zones in the 70's. During the arrangement part of the organisation of the Games, the basic form of surveillance of the foreign citizens was carried out by bugging the hotel rooms in Split, where numerous delegations of participating countries and spectator countries were accommodated. This resulted, for example, in four actions of secret bugging of the hotel rooms used by high representatives from Algeria, France, Greece, Italy, Libya, Morocco, Syria, and Tunisia found solely during June 1979.²⁶ Almost the same

²³ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979., 74–76.

²⁴ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 235, April 27, 1979, 2–3.

²⁵ The State Security Service was worried about possible threat from terrorist activity, especially after the members of the organisation *Crni rujana* kidnapped and liquidated eleven Israeli athletes on the 1972 Olympics in Munich. See: Havel 2016: 134

²⁶ The high representatives from Algeria, Morocco, Tunisia, Libya, and Syria represented a foreign delegation coming to Split to negotiate with the representatives of MIS with the goal of boycotting and debating the participation of Egypt in the Games. See: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 368, June 20, 1979, 4; the information from the

uređaja u hotelske sobe egipatske delegacije koju je početkom kolovoza 1979. u Splitu predvodio dr. Abdul Hamid Hassan, egipatski ministar sporta i mladih.²⁷

Osim sportskih delegacija, izvješća tajne akcije „Igre 79“ pokazuju značajne razmjere obavještajnog rada prema predstavnicima stranih poduzeća, koji su MIS-u nastojali plasirati svoje proizvode i usluge. Najčešće se radilo o uslugama poput marketinga, promocije, prodaje i distribucije proizvoda.²⁸ Kao primjer može poslužiti praćenje i nadzor predstavnika kanadske tvrtke Mint Master Ltd – Montreal, čije je kretanje bilo pokriveno različitim operativnim i operativno tehničkim mjerama.²⁹ Posebnu sumnjičavost izazvao je glavni predstavnik navedene tvrtke, inače hrvatski emigrant, koji je, za

work pattern is noticeable in the secret action of placing listening devices in hotel rooms of the Egyptian delegation, led in the beginning of the August 1979 by dr. Abdul Hamid Hassan, Egyptian minister of sports and youth.²⁷

Aside from sports delegations, the reports of the secret action „Igre 79“ demonstrate significant extent of intelligence work regarding the representatives of foreign companies which aimed to market their products and services to MIS. Usually, it included services such as marketing, promotion, sales, and distribution of products.²⁸ An example can be made out of monitoring and surveillance of the representatives of the Canadian company Mint Master Ltd – Montreal, whose movement was covered by various operational and operational-technical measures.²⁹

²⁷ Abdul Hamid Hassan u Split je stigao u pratnji savjetnika egipatske ambasade te visokih predstavnika egipatskog sporta i novinarstva. Vidjeti u: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 450, 7. kolovoza 1979., 1–5.

²⁸ Samo tijekom 1978. Direkciju MIS-a posjetilo je više od 30 delegacija ili pojedinaca iz desetak država. Broj dolazaka delegacija višestruko je porastao tijekom 1979. godine, a nad svima se u pravilu uspostavljala kontrola ozvučenjem prostorija, tajnim pretresom osobnih stvari ili pak tajnim praćenjem. Vidjeti u: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 230, 23. travnja 1979., 9–14.

²⁹ Operativne metode obuhvaćaju propisane postupke i „aktivnosti koje služba tajno i organizirano primjenjuje u svom radu u cilju prikupljanja podataka i obavještanja radi otkrivanja i sprječavanja djelatnosti usmjerenih na ugrožavanje ili rušenje ustavnog poretka, odnosno podataka od značaja za bezbjednost i druge interese SFRJ.“ U metode rada spadaju poslovi stvaranja suradničkih mreža, obavljanja informativnih razgovora, procjenjivanja, analiziranja, izvođenja akcija tajnog praćenja, tajnog pretresa, zaštite objekata i osoba, plasiranja informacija i dezinformacija i tome slični poslovi. Operativne metode nerijetko su se izvodile uz operativno-tehnička sredstva, uređaje i pomagala. Pravilnik o radu SDS-a poznao je ofanzivna i defanzivna operativno-tehnička sredstva. Ofanzivna sredstva primjenjivala su se za tajno prisluškivanje, kontrolu telefona i teleprintera, tajnu kontrolu poštanskih pošiljki, tajno praćenje, tajni pretres i druge ofenzivne poslove. Defanzivna sredstva su se, s druge strane, koristila za otkrivanje i sprječavanje ugradnje prislušnih uređaja, uklanjanje radioaktivnih, bioloških, kemijskih i drugih opasnih materijala, deaktiviranje eksplozivnih i zapaljivih naprava, otkrivanje vatrenog ili hladnog oružja te otkrivanje falsifikata. Vidjeti: Pravilnik o radu Službe državne bezbjednosti, str. pov. br. 021-68-6/3, 6. siječnja 1989., Beograd. Prijepis izvornog dokumenta u: *Udbini sinovi* 2004: 155–200.

SDS-a states: „In the following days, the intention to visit Split was expressed by the delegation of the Olympic Committee of Greece (June 21–24), France (June 22–25) and Italy (June 26–29), and it is expected that the other delegations will make an announcement soon as well. According to said delegations, considering the political situation of MIS at the moment, we will be taking operational-technical action with the intent of gathering all the information relevant for the security of MIS.“ See: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 367, June 19, 1979, 7–8.

²⁷ Abdul Hamid Hassan arrived to Split accompanied by the adviser of the Egyptian embassy and the high representatives of the Egyptian sports and press. See: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 450, August 7, 1979, 1–5.

²⁸ Only during the 1978, the Direction of the MIS was visited by more than 30 delegations or individuals from around 10 countries. The number of arrivals of delegations greatly increased during 1979, all of them generally underwent monitoring in form of bugging of the rooms, secret search of personal belongings or secret surveillance. See: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 230, April 23, 1979, 9–14.

²⁹ The operational methods include prescribed procedures and “activities performed by the service in a secret and organised manner with the intent of collecting information and intelligence with purpose of discovering and preventing the activities directed towards endangering or overthrowing the constitutional order, i.e., the information of security importance and other importance for the SFRJ.” The working methods include creating the network of informants, conducting informational interviews, assessments, analysis, actions of secret monitoring, secret searches, protection of rooms and facilities, placement of information and misinformation and similar tasks. The operational methods were often performed using operational-technical means and devices. The rules of procedure of the SDS included offensive and defensive operational-technical devices. The offensive devices were

razliku od svojih kolega, bio „obazriviji u izjavama i ponašanju u hotelu.“³⁰ Zbog toga tajno postavljene vrpce za snimanje tona nisu zabilježile nikakav kompromitirajući materijal koji bi jugoslavenskoj tajnoj službi poslužio za eventualno provođenje dodatnih represivnih mjera.

Plasiranje stranog kapitala nije predstavljalo samo mogući ekonomski problem već i ozbiljnu sigurnosnu ugrozu od utjecaja stranih obavještajnih službi. Takve su se procjene SDS-a temeljile na činjenici da manifestacije velikog značaja poput MIS-a ne mogu proći bez „određenog interesa“ stranih obavještajnih službi.³¹ U izvješćima je vidljivo da je SDS veliki dio posla usmjerio upravo na kontraobavještajnu problematiku, napose nakon što su agenti došli do podataka o velikom broju stranaca koji su prikupljali informacije o „organizaciji igara, financijskoj konstrukciji, smještaju sportaša, dinamici izgradnje objekata, pa čak i o organizaciji sigurnosti igara.“³² U tom je smislu tajna služba nastojala različitim metodama doći do obavještajnih podataka putem kojih bi mogla pratiti utjecaj stranih službi. Osim već navedenih ozvučenja hotelskih soba i praćenja stranih državljana, pojačani se nadzor provodio i nad jugoslavenskim državljanima za koje su postojale indicije da surađuju sa stranim obavještajnim službama.

Opasnost od terorizma i utjecaja stranih obavještajnih službi dodatno je porasla tijekom pregovora o sudjelovanju izraelskih i ciparskih sportaša, čije je sudjelovanje na MIS-u nosilo ozbiljne sigurnosne probleme, posebice zbog arapsko-izraelskog sukoba i kriza izazvanih ciparskim pitanjem.³³ Prema podacima SDS-a ugrozu su predstavljali i arapski studenti koji su tijekom MIS-a boravili na Sveučilištu u Splitu. Zbog toga su splitski operativci pokrenuli dodatnu akciju operativnog istraživanja kodnog naziva „Halid“, s ciljem sveobuhvatnog prikupljanja informacija o njihovu

Particular suspicion was caused by the main representative of said company, a Croatian immigrant, who, unlike his colleagues, “acted more careful about what he was saying and how he behaved in the hotel.”³⁰ This gave the recording tapes no compromising material for Yugoslavian Secret Service to potentially use to enforce additional repressive measures.

The placement of foreign capital represented not only a possible economical problem, but a serious harm by the influence of the foreign secret services. Such assessments by the SDS were based on the fact that the events of great significance like MIS cannot pass without a “certain interest” from foreign secret services.³¹ The reports show that the SDS focused a great amount of work specifically on counterintelligence issues, especially after the agents reached the data about a large number of foreigners collecting information about “the organisation of the Games, financial construction, accommodation of athletes, the dynamics of construction of the facilities, and even the organisation of security for the Games.”³² In this sense, the Secret Service was using various methods to try and reach the intelligence data which could be used to monitor the influence of foreign services. Aside from already mentioned bugging of the hotel rooms and surveillance of the foreign citizens, the enhanced surveillance was applied to Yugoslavian citizens who were under suspicion of collaborating with foreign intelligence services.

The threat of terrorism and influence of foreign intelligence services additionally increased during the

applied for secret bugging, monitoring of the phone and typewriter, monitoring of the postal parcels, secret surveillance, secret search, and other offensive tasks. The defensive devices, on the other hand, were used for discovering and preventing the embedding of listening devices, removal of radioactive, biological, chemical, and other dangerous materials, deactivation of explosive and flammable devices, discovery of firearms or cold weapons and discovering fakes. See: Pravilnik o radu Službe državne bezbjednosti, str. pov. br. 021-68-6/3, 6. siječnja 1989., Beograd. Transcript of the original document in: *Udbini sinovi* 2004: 155–200.

³⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 230, 23. travnja 1979., 10–12.

³¹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 230, 23. travnja 1979., 12.

³² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 230, 23. travnja 1979., 12; usp. HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 144, 21. ožujka 1978., 3.

³³ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 144, 21. ožujka 1978., 3.

³⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 230, April 23, 1979, 10–12

³¹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 230, April 23, 1979, 12.

³² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 230, April 23, 1979, 12; cf. HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 144, March 21, 1978, 3.

kretanju, razmišljanju i djelovanju.³⁴ Znakovito je, naime, da su prikupljeni obavještajni podatci iz akcije „Halid“ poslužili SDS-u za ostvarivanje kontakta s navedenim studentima koje su, uz praćenje i nadzor, istovremeno izučavali za suradnju i angažiranje.³⁵

Služba je veliku pozornost posvetila i hrvatskoj emigraciji, koja je za komunističke vlasti predstavljala posebnu političku ugrozu.³⁶ Emigracija je sve do kraja raspada Jugoslavije ostala jedna od glavnih neprijateljskih skupina, prema kojoj su se primjenjivale različite metode koje su obuhvaćale upozoravanja, oduzimanja putnih isprava, podizanja kaznenih prijava, praćenja, kontroliranja, plasiranja dezinformacija, a nerijetko i fizičke likvidacije.³⁷ Djelovanje jugoslavenskih tajnih službi u inozemstvu valja promatrati kroz okvire komunističkog državnog uređenja, ali i kroz specifičnu geopolitičku poziciju Jugoslavije, koja je donosila određene prednosti u postupanju prema emigrantima. Jugoslavija je baštinila ulogu „komunističke zemlje izvan komunističkog bloka sa zapadnim elementima u nekim segmentima“, čime je priskrbila brojne prijatelje u međunarodnim krugovima, napose onima na zapadu.³⁸ Zbog toga brojne zapadne države ne samo da su zatvarale oči pred represivnom djeloivanju prema hrvatskoj emigraciji. Za primjer se može navesti izvješće CIA-e iz 1984., koje analizira konzultacije predstavnika sigurnosnih službi Jugoslavije i više zapadnih država povodom „nadziranja i neutraliziranja

negotiations about the participation of Israeli and Cypriot athletes, whose participation in MIS carried serious security issues, particularly due to the Arab-Israeli conflict and the crisis caused by the Cyprus problem.³³ According to data from the SDS, the Arab students staying at the University of Split during MIS also posed a threat. This caused the Split operatives to launch an additional action of operational research under the code name “Halid” with the goal of collecting complete information about their movement, thinking and action.³⁴ It is important to note that the collected intelligence data from the action “Halid” served to the SDS for getting in touch with the aforementioned students who, aside from being surveyed, were also trained for cooperation and recruitment.³⁵

The Service paid close attention to Croatian emigration which represented a particular political threat to the communist government.³⁶ Until the very end of the disintegration of Yugoslavia, the emigration remained one of the main enemy groups, representing the target of various methods including warnings, confiscation of the travel documents, filings of criminal complaints, surveillance, control, placing disinformation, and often physical liquidation.³⁷ The international operation of Yugoslavian Secret Services should be viewed through the framework of the communist state system, but also a specific geopolitical position of Yugoslavia, which provided certain benefits for the treatment of the emigrants. Yugoslavia maintained the role of “the communist country outside the communist bloc, with western elements in certain segments”, gaining in this way numerous friends in international

³⁴ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 486, 24. kolovoza 1979., 1–14; o operativnom istraživanju vidjeti u članku 111. Pravilnika o radu Službe državne bezbjednosti iz 1989. godine. Prijepis dostupan u: *Udbini sinovi* 2004: 155–200; o operativnom istraživanju „Palma“, prema kojem je SDS vršio nadzor nad mladima u Splitu 80-ih god. 20. st., vidjeti u: Barić 2018: 34–46.

³⁵ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 486, 24. kolovoza 1979., 1–14.

³⁶ Za shvaćanje stavova jugoslavenskih komunista prema emigraciji, napose prema onoj hrvatskoj, vidjeti u: Doder 1989: 11–133.

³⁷ Krašić 2018: 382–384; za dodatne informacije vidjeti u: Nielsen 2020: 93–109.

³⁸ Krašić 2018: 385.

³³ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 144, March 21, 1978, 3.

³⁴ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 486, August 24, 1979, 1–14; about the operational research see article 111 of Pravilnik o radu Službe državne bezbjednosti iz 1989. godine. Transcript available in: *Udbini sinovi* 2004: 155–200; about the operational research „Palma“, according to which the SDS performed surveillance over the youth in Split in the 1980s, see: Barić 2018: 34–46.

³⁵ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 486, August 24, 1979, 1–14.

³⁶ For understanding the stance of Yugoslavian communist on emigration, particularly the Croatian one, see in: Doder 1989: 11–133.

³⁷ Krašić 2018: 382–384; for additional information see in: Nielsen 2020: 93–109

emigrantske prijetnje“ tijekom održavanja Zimskih olimpijskih igara u Sarajevu.³⁹

O sličnim konzultacijama tijekom VIII. Mediteranskih igara arhivsko gradivo ne donosi podatke, no to ne znači da se nisu zbile, odnosno da Jugoslavija nije tražila pomoć u kontroliranju emigrantskih skupina u inozemstvu. U pravilu se SDS usmjerio na prikupljanje informacija putem suradničke mreže koja je angažirana za posao praćenja emigranata. Navedeni suradnički izvori opskrbili su splitski SDS dovoljnim brojem podataka, što je vidljivo i u sigurnosnim procjenama prema kojima je Služba raspolagala konkretnim saznanjima o namjerama emigracije. Tako je navedeno da postoji opasnost od diverzija na brodovima koji prevoze putnike za Italiju te rušenja objekata u Splitu.⁴⁰ Posebnu ugrozu, međutim, predstavljao je revolt hrvatske emigracije zbog brojnih likvidacija u inozemstvu, zbog čega je SDS predviđao mogućnost izvršavanja osvetničkih akcija. To se napose odnosilo na stanje nakon likvidacije Brune Bušića 1978. godine u Parizu, a u čijoj su pripremi sudjelovali i operativci splitskog SDS-a sa svojom suradničkom mrežom.⁴¹

³⁹ CREST, NACP, CIA, Terrorism Review, 19. siječnja 1984., 15. (<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp84-00893r000100340001-3>); prema navedenom dogovoru Savezna Republika Njemačka krajem siječnja 1984. godine uhitila je grupu od 12 hrvatskih emigranata. Vidjeti u: CREST, NACP, CIA, Terrorism Review, 16. veljače 1984., 26. (<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp84-00893r000100360001-1>); usp. Mičić 2019: 218–219; Nielsen 2020: 106–108.

⁴⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 230, 23. travnja 1979., 12–13.

⁴¹ Vidjeti izjavu Blagoja Zelića, tadašnjeg šefa II. protuemigrantskog odjela splitskog SDS-a, o suradniku pod kodnim imenom „Marko“ u: Vukušić 2012: 77–82; o sigurnosnim procjenama osvetničkih akcija vidjeti u: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 230, 23. travnja 1979., 13.

circles, particularly those in the west.³⁸ This caused a large number of western countries to not only turn a blind eye to the repression carried out by the SDS on their territory but to actively participate in surveillance and repressive action towards Croatian emigration. An example can be made out of CIA's report from 1984, which analyses the consultation between the representatives of Yugoslavian Secret Service and multiple western countries regarding “the surveillance and neutralisation of the emigrant threat” during the Winter Olympics in Sarajevo.³⁹

The archival material provides no data regarding similar consultations during VIII Mediterranean Games, which doesn't necessarily mean they didn't happen, or that Yugoslavia did not ask for help in controlling the emigrant groups abroad. The SDS generally focused on collecting information via network of informants recruited for the surveillance of emigrants. Such informant sources provided the Split SDS with enough data, which is visible in security assessments according to which the Service had concrete information about the intent of emigration. Such data shows records of the threat of diversion on the ships carrying passengers to Italy, and demolition of the facilities in Split.⁴⁰ A particular threat, however, was found in the revolt of the Croatian emigration caused by numerous international liquidations, which made the SDS predict the possibility of revenge actions. This referred above all to the period after the liquidation of Bruno Bušić in Paris, 1978, arranged partially by the operatives of the Split SDS along with its network of informants.⁴¹

³⁸ Krašić 2018: 385.

³⁹ CREST, NACP, CIA, Terrorism Review, January 19, 1984, 15. (<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp84-00893r000100340001-3>); according to this agreement, the Federal Republic of Germany arrested in the end of January, 1984, a group of 12 Croatian emigrants See : CREST, NACP, CIA, Terrorism Review, February 16, 1984, 26. (<https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp84-00893r000100360001-1>); usp. Mičić 2019: 218–219; Nielsen 2020: 106–108.

⁴⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 230, April 23, 1979, 12–13.

⁴¹ See the statement by Blagoje Zelić, then chief of II. Anti-emigrant division of the Split SDS, about the informant under code name „Marko“ in: Vukušić 2012: 77–82; about the security assessment of the revenge actions see: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 230, April 23, 1979, 13.

ARHEOLOGIJA OBAVJEŠTAJNIH METODA: SKRIVENI UREĐAJI I SURADNICI

“Mjere sigurnosti i zaštite treba poduzimati u odnosu na sve učesnike (sportaše, funkcionare, predstavnike sportskih organizacija, suce, press službu, uzvanike i td.) za cijelo vrijeme i to: od dolaska u zemlju do objekata smještaja, u objektu smještaja, tokom prijevoza od objekta smještaja do mjesta treninga ili borilišta i obratno, kod prijevoza u mjesto disperzije, na svim borilištima, na stazama takmičenja biciklista, maratonaca i veslača i do ispraćaja iz zemlje. Mjere sigurnosti treba provoditi i na sredstva koja se koriste za prijevoz (autobusi, taxi i druga voza i td.).”⁴²

Naznačeni tekst obuhvaća samo dio zaključaka koji su činili temelj obavještajnih smjernica za pokrivanje svih aktera Mediteranskih igara. Važno je napomenuti da se radilo o strogo čuvanoj tajni, koja se nije slala samo putem provjerenih kurira, već se kriptirala prema osobnoj direktivi Zdravka Mustača, tadašnjeg šefa Centra SDS-a Zagreb.⁴³ Iz navedenih zaključaka jasno proizlazi da je nadzor nad sudionicima trebao biti potpun, odnosno trebao je obuhvatiti sve sudionike tijekom cijelog trajanja Mediteranskih igara, neovisno o tome gdje se oni nalaze. U tom je smislu obavještajni rad planiran tako da se uspostavi kontrola nad linijama prijevoza, u hotelskim sobama, na recepcijama, u prostorima za odmor te nad svim sportskim igralištima, čak i nad biciklističkim, maratonskim i veslačkim stazama.

Razmjer nadzora najbolje se može pratiti u sigurnosnom pokrivanju četiriju najvažnijih ugostiteljskih objekata za boravak: Hotela Medena i apartmanskog naselja u Segetu Donjem, hotela Lav u Podstrani te hotela Marjan i hotela Park u Splitu.⁴⁴

⁴² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 230, 23. travnja 1979., 2–3.

⁴³ Vidjeti rukom pisanu bilješku u HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 230, 23. travnja 1979., 14.

⁴⁴ Osim navedenih hotelskih smještaja, SDS je s ciljem kontrole svih sudionika u jednakoj ili manjoj mjeri obavještajno pokrивao i ostale smještajne objekte: hotel Bellevue u Splitu, hotel Split, Studentski dom Ljubo Uvodić-Razin u Splitu, Đački dom u Splitu, hotel Resnik u Kaštel

THE ARCHEOLOGY OF INTELLIGENCE METHODS: HIDDEN DEVICES AND INFORMANTS

“The security and protection measures should be taken towards all participants (athletes, functionals, representatives of sports organisations, referees, press, guests, etc.) for the whole duration, specifically: from the moment of entering the country to reaching the accommodation facility, during the stay in the facility, during the transport from the accommodation facility to the place of training or arena and vice versa, during the transport to the place of dispersion, in all the arenas, on the path used in the competition of cyclists, marathon runners, rowers until the moment of leaving the country. The security measures should also be enforced in vehicles used for transport (bus, taxi, and other vehicles).”⁴²

The marked text includes only a part of conclusions forming the basis of the intelligence guidelines referring to all the participants in the Mediterranean games. It is important to mention that this was a heavily guarded secret which wasn't merely sent via verified couriers, but also encrypted according to personal directive from Zdravko Mustač, then chief of the SDS Centre Zagreb.⁴³ Said conclusions clearly indicate that the surveillance over the participants was supposed to be complete, i.e., should have affected all participants for the whole duration of the Mediterranean games, regardless of where they were. In this sense the intelligence work was planned in a way of establishing control over the transport lines, hotel rooms, receptions, rest areas and all of the game courts, even cycling, marathon and rowing tracks.

The extent of surveillance is best visible in security coverage of four most important catering and accommodation establishments: Hotel Medena and holiday village in Seget Donji, hotel Lav in Podstrana, and hotel Marjan and hotel Park in Split.⁴⁴ According

⁴² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 230, April 23, 1979, 2–3.

⁴³ See the handwritten note in HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 230, April 23, 1979, 14.

⁴⁴ Aside from cited hotel accommodations, due to the intention of controlling all participants, the SDS had equal or less intelligence cover of other accommodation facilities as well: hotel Bellevue in Split, hotel Split, University campus Ljubo Uvodić-Razin in Split, the Split Pupil's dormitory, hotel

Prema odredbama sastanka od 14. svibnja 1979., na kojem se raspravljalo o primjeni operativno-tehničkih (OT) sredstava, zaključeno je da Služba državne sigurnosti obavještajno pokrije gotovo sve sudionike Igara mjerama tajne kontrole poštanskih pošiljki, tajne kontrole telefonskih razgovora i teleprintera, tajnog pretresa osobnih stvari te tajnog ozvučenja (stalnog ili privremenog karaktera).⁴⁵ Mjere kontrole poštanskih pošiljki, kao i kontrole telefonskih i teleprinterskih razgovora, SDS je provodio putem manipulanata i rukovodioca Direkcije Pošte, telegrafa i telefona (PTT), odnosno putem serijskih priključaka i kabelskih glava koje su završavale u centrali splitskog SDS-a. Posebna je pozornost pridana mjeri tajnog pretresa koja se provodila s ciljem prikupljanja dokumentacije „o neprijateljskoj djelatnosti određenog broja učesnika, uzvanika, izvjestitelja i drugih osoba interesantnih za Službu državne sigurnosti.“⁴⁶ U tom je kontekstu izražena bojazan zbog nedostatka „kadrova koji su osposobljeni za otvaranje brava“, zbog čega su operativci IV. Odjela operativne tehnike predložili korištenje „generalnih ključeva“ da bi se olakšao ulazak u sobe bez za to osposobljenih radnika. Najsloženiji postupak ipak je predstavljala mjera tajnog ozvučenja soba i prostorija, koja je nužno podrazumijevala stvaranje najkvalitetnijih uvjeta za postavljanje prislušnih uređaja. Tako je, primjerice, u Hotelu Medena, koji je zbog kapaciteta od 2500 primljenih sportaša, trenera i delegata bio od imperativne važnosti s obavještajnog aspekta, Služba državne sigurnosti postavila prislušne uređaje u sobe i prostorije na već postojeće telefonske instalacije u zidu, pazeći pritom na visoku razinu konspiracije.

“U ovom slučaju OT sredstvo bi se ukopalo u visini kutne letvice, gdje bi se otvorile usponske cijevi telefonske instalacije i vršio priključak na

to provisions of the meeting from May 14, 1979, regarding the application of operational-technical (OT) means, it was decided for almost all the participants in the Games to be under the intelligence cover by the State Security Service, by measures of secret control of postal parcels, telephone conversations, control of teleprinters, secret search of personal belongings and secret wiretapping (of permanent or temporary character).⁴⁵ The measures of controlling postal parcels, as well as telephone conversations and teleprinter conversations were carried out by the SDS via manipulates and the manager of the Direction of Post, telegraphs, and telephones (PTT), i.e., via serial ports and cable termination units ending in the Split SDS central office. Particular attention was given to the secret search measure carried out with the intention of collecting documents about “the enemy activity of a certain number of participants, guests, press and other persons interesting for the State Security Service.”⁴⁶ In this context, concern was expressed about the lack of “personnel trained to open locks” which is why the operatives of IV Division of operational technology proposed the use of “general keys” to facilitate the entrance in the rooms in absence of the trained personnel. The most complex procedure was still the measure of secret bugging of rooms and premises which implied the creation of the most ideal conditions for placing the listening devices. In Hotel Medena, a particularly important facility from intelligence aspect due to the capacity for hosting 2500 athletes, coaches and delegates, the State Security Service placed the listening devices inside the rooms on the already existing telephone installations in the walls, while keeping the eye on the high level of conspiracy.

“In this case the OT device would be placed on the level of the corner slat, where the pipes of telephone

Štafilicu, hotel Niko u Šibeniku, autokamp Ribnjak u Omišu, hotel Amfora u Hvaru, hotel Alkar u Sinju, hotel Kaktus u Supetru, hotel Stari park u Zadru te druge manje objekte predviđene za smještaj. Vidjeti u: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 1–101.

⁴⁵ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, šifra 3, 33/124, Informacija o učešću na sastanku u Centru Službe DS Split, nedatirano, 1–5.

⁴⁶ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, šifra 3, 33/124, Informacija o učešću na sastanku u Centru Službe DS Split, nedatirano, 4–5.

Resnik in Kaštel Štafilic, hotel Niko in Šibenik, autocamp Ribnjak in Omiš, hotel Amfora in Hvar, hotel Alkar in Sinj, hotel Kaktus in Supetar, hotel Stari park in Zadar and other smaller facilities intended for accommodation. See: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 1–101.

⁴⁵ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, šifra 3, 33/124, Information about participating in the meeting in the SDS Split Centre, undated, 1–5.

⁴⁶ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, šifra 3, 33/124, Information about participating in the meeting in the SDS Split Centre, undated, 4–5

odgovarajuću liniju, nastojeći da se izabere linija koja će biti najmanje opterećena.”⁴⁷

Navedeni način postavljanja prislušnih uređaja, koji je obuhvaćao bušenje zida, mogao se prema procjeni operativaca eventualno zamijeniti ugrađivanjem prislušnog uređaja u kućište telefona ili pak postavljanjem bežičnih „bubica“.⁴⁸ Jasno je, naime, da Služba zbog velikog broja sudionika nije mogla ozvučiti sve prostorije, što na kraju nije bio ni cilj, napose jer se nadzor provodio i ostalim metodama. Fokus je u postupku ozvučenja stavljen na sve radne prostorije, osobito one u kojima su se okupljale delegacije sportskih ekipa, kao i na one hotelske sobe u kojima su odsjele osobe od posebnog sigurnosnog interesa.⁴⁹ Osim u hotelske sobe, Služba je postavila određeni broj prislušnih uređaja i u svlačionice, urede te prostorije za odmor na Gradskom stadionu Poljud, u Sportskom centru Bazeni Poljud te na više drugih lokacija predviđenih za sportska natjecanja.⁵⁰

Isti oblik nadzora vidljiv je u obavještajnom pokrivanju drugih hotela kao što su hotel Marjan i hotel Park u Splitu, hotel Lav u Podstrani te ostali hoteli u Šibeniku, Zadru, Hvaru, Braču i Sinju. Primjerice, u hotelu Lav, gdje je smješteno više od 500 visokih uzvanika, Služba je planirala poduzeti „(...) tajna ozvučenja prostorija, tajne pretrase, tajno fotodokumentiranje, kontrolu rada na telexu, praćenje i osmatranje, provjeravanje, obavljanje informativnih razgovora, angažiranje i usmjerenje saradnika, rad na preventivnim poslovima i drugi zadaci, koje će nametati razvoj događaja u toku odvijanja akcije.“⁵¹ Posebno je znakovito da su sobarice ustupile svoje prostorije na svakom katu hotela da bi SDS u njima formirao mala tehnička središta za izvršavanje akcija prisluškivanja

installations would then be opened to allow the connection to the appropriate line, ideally the one with minimum workload.”⁴⁷

According to the operatives' assessment, this way of placing listening devices, which included wall drilling, could eventually be replaced by embedding the device in the casing of the phone or placing the “bugs”.⁴⁸ Due to the large number of participants, the Service clearly couldn't bug all of the premises, which ultimately wasn't the goal, especially since there were other means used for carrying out the surveillance. For the duration of surveillance, the focus was on the working premises, especially the ones where the delegations of sports teams gathered, as well as the hotel rooms where persons of particular security interest resided.⁴⁹ Aside from hotel rooms, the Service placed a certain number of listening devices in the locker rooms, offices, and break rooms at the city stadium Poljud, in the Sports centre Bazeni Poljud and multiple other locations intended for sporting competitions.⁵⁰

The same form of surveillance is visible in the intelligence coverage of other hotels such as hotel Marjan and hotel Park in Split, hotel Lav in Podstrana and other hotels in Šibenik, Zadar, Brač, Hvar and Sinj. For example, in the hotel Lav, accommodating more than 500 high guests, the Service planned to carry out “(...) the secret bugging of the premises, secret search, secret photo documentation, supervision of work on telex, monitoring and observing, checking, conducting informative interviews, recruiting and directing of the informants, work on preventive tasks and other tasks, which will direct further development of the action.”⁵¹ It is particularly interesting that the maids gave up their premises on each hotel story for the SDS to form little

⁴⁷ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, šifra 3, 33/124, Informacija o učešću na sastanku u Centru Službe DS Split, nedatirano, 3.

⁴⁸ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, šifra 3, 33/124, Informacija o učešću na sastanku u Centru Službe DS Split, nedatirano, 4.

⁴⁹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 5.

⁵⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 29–57.

⁵¹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 15.

⁴⁷ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, šifra 3, 33/124, Information about participating in the meeting in the SDS Split Centre, undated, 3.

⁴⁸ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, šifra 3, 33/124, Information about participating in the meeting in the SDS Split Centre, undated, 4.

⁴⁹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, July 17, 1979, 5.

⁵⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, July 17, 1979, 29–57.

⁵¹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, July 17, 1979, 15.

i tajnih pretresa.⁵² Jednaka važnost pridana je i hotelima Marjan i Park u Splitu, posebice stoga što je u njima smješten veliki broj akreditiranih novinara i reportera. U hotelu Marjan tako su za potrebe Mediteranskih igara akreditirana 312 jugoslavenska te 174 inozemna novinara, od kojih je veći broj bio pod mjerama nadzora. Točnije, Služba je posebno izdvojila novinarske ekipe iz Alžira, Egipta, Italije, Libanona, Libije, Maroka, Sirije i Španjolske kao prioritetne grupe nad kojima će se provoditi mjere tajnog ozvučenja, iako su se mjere nadzora tijekom Igara odnosile i na novinare iz ostalih država.⁵³

S obzirom na značajan broj sudionika, više mjesta u kojima su se održavale Igre te zavidnu razinu planirane kontrole nad sudionicima, tajna je služba trebala osigurati značajan broj operativaca i operativno-tehničkih sredstava. Stoga je SDS Split naznačio da je za potrebe uspješnog provođenja akcije potrebno osigurati dodatnih 110 kompleta za ozvučenje s aparatima za bušenje zidova, 25 kompleta za tajni pretres stvari, 50 kompleta za vršenje tajne kontrole telefonskog razgovora, 20 magnetofona za reprodukciju, 27 stanica ultrakratkih valova (dalje: UKV), 50 džepnih UKV stanica, tri pisaće mašine, 10 garnitura za otvaranje poštanskih pošiljki, devet aparata za kopiranje, 25 fotoaparata te 20 automobila sa sustavom sigurne veze (Tablica 1). Važno je naznačiti da navedene brojke ne predstavljaju cjelovit broj korištenih sredstava, već samo jedan dio koji je Republički sekretarijat unutrašnjih poslova (RSUP) poslao kao pomoć za uspješnu provedbu tajne akcije.⁵⁴ Osim toga, za postavljanje velikog broja operativno-tehničkih sredstava, praćenje sudionika, nadgledanje svih sportskih natjecanja te vršenje prevoditeljskih i daktilografskih usluga, splitskom SDS-u bio je potreban i značajan broj ljudstva da bi kvalitetno izvršio sve zacrtane ciljeve. Primjerice, samo za otvorenje Igara na Gradskom stadionu Poljud SDS je angažirao 100 aktivnih i rezervnih

technical centres for carrying out action of listening and secret searches.⁵² Equal importance was given to hotels Marjan and Park in Split, especially due to accommodation of the large number of accredited journalists and reporters. Hotel Marjan accredited 312 Yugoslav and 174 international journalists, majority of whom were under surveillance. More precisely, the Service chose the press teams from Algeria, Egypt, Italy, Libya, Lebanon, Morocco, Syria, and Spain as priority groups who were to be secretly recorded, even though the surveillance measures during the Games applied to the journalists from other countries as well.⁵³

Based on the large number of participants, numerous locations of the Games and an envious level of planned control over the participants, the secret service was supposed to secure a large number of operatives and operational-technical devices. To successfully carry out the action, The Split SDS therefore marked as necessary the securing of additional 110 listening device kits along with the wall drilling equipment, 25 sets for secret search of personal belongings, 50 sets for wiretapping the telephone conversation, 20 tape-recorders for reproduction of collected data, 27 ultrashort wave stations (USW), 50 pocket USW stations, three typewriters, 10 sets for opening postal parcels, 9 photocopiers, 25 cameras and 20 cars with security line system (Table 1). It is important to note that the indicated numbers don't represent the complete number of devices used, but merely a segment that the Republic Secretary of Internal Affairs (RSUP) sent as an aid for successful realisation of the action.⁵⁴ The placement of a large number of operational-technical devices, the monitoring of the participants, overlooking of all the sports events and the translation and typing services also required a significant number of personnel for the SDS to be able to achieve set goals in a quality manner. For example, solely for the opening of the Games on the City Stadium of Poljud, the SDS hired 100 active and backup operatives,

⁵² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 14.

⁵³ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 9–10.

⁵⁴ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 235, 27. travnja 1979., 5–6.

⁵² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, July 17, 1979, 14.

⁵³ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 9–10.

⁵⁴ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 235, April 27, 1979, 5–6.

operativaca, dok je ostale dane natjecanja Služba obavještajno pokrivala Stadion sa 50 angažiranih operativaca, odnosno Sportski centar Gripe sa 30 operativaca te Sportski centar Bazeni Poljud sa 20 operativaca.⁵⁵ U tom je smislu SDS reaktivirao umirovljene radnike te od RSUP-a zatražio pomoć od dodatnih 68 operativaca, 24 operativna tehničara, 25 pratioca, 21 prevoditelja (sedam za francuski, četiri za engleski, šest za arapski, dva za španjolski i dva za turski jezik) te tri daktilografa.⁵⁶

Tablica 1. Operativno-tehnička sredstva koja je RSUP trebao osigurati za potrebe provođenja tajne akcije na prostoru CSDS Split (bez Ispostave Zadar)⁵⁷

Operativno-tehničko sredstvo	Količina
Komplet za ozvučenje s potrebnim brojem aparata za bušenje zidova	110
Komplet za tajni pretres	25
Komplet za vršenje tajne kontrole telefonskih razgovora	50
Magnetofon za reprodukciju	20
UKV stanica	27
Džepna UKV stanica	50
Pisaća mašina	3
Garnitura za otvaranje poštanskih pošiljki (PP)	10
Aparat za kopiranje	9
Fotoaparati za vanjsko snimanje	25
Automobil sa sustavom za vezu	20

⁵⁵ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 235, 27. travnja 1979., 3–4; ostali objekti predviđeni za natjecanje u pravilu su osigurani putem nekoliko operativaca i operativnih tehničara. Vidjeti u: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 407, 10. kolovoza 1979., 1–12.

⁵⁶ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 407, 10. kolovoza 1979., 1–12.

⁵⁷ Navedene brojke odnose se samo na područje koje je pokrивao splitski Centar SDS-a jer je Ispostava SDS-a u Zadru posjedovala vlastita operativno-tehnička sredstva. Vidjeti u: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 85–86; usp. HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 235, 27. travnja 1979., 5–6.

while the other days of the event were covered by 50 hired operatives, more specifically 30 operatives for the Sport centre Gripe and 20 operatives for the Sport centre Bazeni Poljud.⁵⁵ In this sense the SDS reactivated the retired employees and asked for additional help from RSUP in form of 68 operatives, 24 operative technicians, 25 companions, 21 translators (seven for French, four for English, six for Arab, two for Spanish and two for Turkish) as well as three typists.⁵⁶

Table 1. The operational-technical devices required from RSUP to carry out the secret action on the CSDS Split territory (not including Zadar Outpost)⁵⁷

Operational-technical device	Amount
Listening device kits along with the wall drilling equipment kits	110
Kits for secret search	25
Kits for wiretapping the telephone conversations	50
Tape-recorders for reproduction	20
USW stations	27
Pocket USW stations	50
Typewriters	3
Kits for sets for opening postal parcels (PP)	10
Photocopiers	9
Cameras	25
Cars with security line system	20

⁵⁵ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 235, April 27, 1979, 3–4; other facilities intended for the competition were in general secured by means of couple of operatives and operational technicians.

See in: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 407, August 10, 1979, 1–12.

⁵⁶ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 407, August 10, 1979, 1–12.

⁵⁷ Cited numbers refer only to the area covered by the Split SDS Centre, seen as the Outpost in Zadar had its own operational-technical devices. See in: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 85–86; cf. HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 235, April 27, 1979, 5–6.

Jedan od osnovnih zadataka sigurnosno-obavještajnih tijela u Jugoslaviji bio je stvaranje suradničke mreže koja je činila važan dio mehanizma za održavanje sigurnosnog sustava. Premda o suradnicima hrvatskih tajnih službi arhivsko gradivo ne pruža cjelovitu sliku, iz materijala je jasno da su suradničke mreže sve do raspada Jugoslavije ostale temelj obavještajnog rada u prikupljanju informacija i izvršavanju zadataka.⁵⁸ Važnost stvaranja novih i održavanja starih suradničkih veza naglašavana je i u sklopu zadataka tajne akcije „Igre 79“, čiji je uspjeh ovisio o podacima koje su suradnici donosili s terena.

S obzirom na terminološke razlike SDS-a u kvalifikaciji suradničkog odnosa, nužno je razjasniti osnovne pojmove u pogledu različitih suradničkih razina. Najviši stupanj suradnje činio je „suradnik“, odnosno osoba koja kontinuirano, svjesno, tajno i organizirano prikuplja obavještajne podatke, a ponekad i sudjeluje u obavještajnim radnjama (npr. postavlja prislušne uređaje, plasira informacije i dezinformacije, drži na vezi druge suradnike te izvršava druge zadatke).⁵⁹ Niži oblik suradnje činila je „operativna veza“ koja se, za razliku od „suradnika“, angažirala i usmjeravala na povremene zadatke koji nisu u „žarištu djelatnosti.“⁶⁰ „Suradnicima“ i „operativnim vezama“ valja pridodati i „društvene veze“, koje se do sada u literaturi uglavnom izostavljalo, vrlo vjerojatno zbog toga što Pravila o radu SDS-a nisu odredila ni definirala „društvene veze“ kao dio suradničke mreže. Međutim, iz arhivskog je gradiva jasno da

One of the main tasks of the security and intelligence authorities in Yugoslavia was the creation of the network of informants which represented the important part of the mechanism for maintaining the security system. Although the archival material doesn't provide a complete picture about the informants of the Croatian secret services, the data clearly shows that when it came to collecting the information and performing the tasks, the networks of informants remained a basis of the intelligence work up until the disintegration of Yugoslavia.⁵⁸ The importance of creating the new and maintaining the old informant links was emphasised as part of the secret action „Igre 79“, the success of which depended on the information brought by the informants from the field.

Due to the terminological differences of the SDS when it comes to defining the relationship with informants, it is necessary to clarify the basic terms regarding different collaboration levels. Representing the highest level of the collaboration was the „informant“, i.e., the person who continuously, consciously, secretly and in an organised manner collected the intelligence data, and occasionally participated in the intelligence tasks (e.g., setting up the listening devices, placing information and disinformation, supervising other informants and completing other tasks).⁵⁹ The lower level of collaboration was the „operational link“ which, unlike the „informant“, engaged in and worked towards occasional tasks outside of the „focal point of the activity“.⁶⁰ To the „informants“ and „operational links“ should

⁵⁸ Iz arhivskog gradiva CSDS Split vidljivo je da su suradnici najčešći oblik izvora informacija. O suradnicima te problemima koji proizlaze iz analiziranja navedene problematike vidjeti u: Mihaljević 2022: 30–36; F. Višnjari tumači da su informatori za tajnu službu predstavljali osnovnu kariku u „lancu slaganja operativnih informacija“. Prema: Višnjari 1991: 187.

⁵⁹ Pravilnik o radu Službe državne bezbjednosti, str. pov. br. 021-68-6/3, 6. siječnja 1989., Beograd. Prijepis izvornog dokumenta u *Udbini sinovi* 2004: 168–170; više o suradnicima vidjeti u: Mihaljević 2022: 32–35; usp. Nielsen 2020: 93–95.

⁶⁰ Mihaljević 2022: 32; prema Pravilima o radu SDS-a iz 1989. godine tajna je služba razlikovala operativne veze informatore, operativne veze konzultante te druge. Vidjeti u: Pravilnik o radu Službe državne bezbjednosti, str. pov. br. 021-68-6/3, 6. siječnja 1989., Beograd. Prijepis izvornog dokumenta u *Udbini sinovi* 2004: 170.

⁵⁸ The archival material about CSDS Split shows that the informants were the usual source of information. About the informants and the problems caused by the analysis of cited problematic see in: Mihaljević 2022: 30–36; F. Višnjari explains that, for the secret service, the informants represented a fundamental link in the „chain of connecting operational information“. According to: Višnjari 1991: 187.

⁵⁹ Pravilnik o radu Službe državne bezbjednosti, p. ch. no. 021-68-6/3, January 6, 1989, Belgrade. Transcript of the original document in *Udbini sinovi* 2004: 168–170; more about the informants see in Mihaljević 2022: 32–35; cf. Nielsen 2020: 93–95.

⁶⁰ Mihaljević 2022: 32; according to the Rules of Operation of the SDS from 1989, the secret service distinguished operational link informants, operational link consultants and others. See in: Pravilnik o radu Službe državne bezbjednosti, p. ch. no. 021-68-6/3, January 6, 1989, Belgrade. Transcript of the original document in: *Udbini sinovi* 2004: 170.

su „društvene veze“ činile važan izvor informacija, pa je u tom kontekstu važno napomenuti da razumjevanja uloge „društvenih veza“ čini neizostavnu kariku za cjelokupno shvaćanje odnosa SDS-a i njegovih izvora. „Društvena veza“ u tom je smislu činila neformalizirani i najniži oblik suradnje koja se ostvarivala između izvora i operativca putem neslužbenih i društvenih kontakata.⁶¹

Stvaranje suradničke mreže od samog je početka tajne akcije bio prioritetan zadatak obavještajnih tijela, koji je dobivao na važnosti kako se bližilo održavanje Mediteranskih igara. Tako je tijekom 1977. godine Služba angažirala samo dvije operativne veze, odnosno četiri operativne veze do ožujka 1978., da bi se taj broj povećao na 180 novoangažiranih operativnih veza do kolovoza 1979. godine.⁶² Tom je broju nužno pridodati i određeni broj novoangažiranih društvenih veza, koji u izvorima nije jasno određen, ali koji je u najmanju ruku bio značajan s obzirom na to da je Služba uspostavila odnose sa svim odgovornim osobama zaduženim za organizaciju Igara.⁶³ Tako je, primjerice, angažiran veći broj društvenih veza u tijelima MIS-a, u objektima smještaja, objektima predviđenim za treninge i sportska natjecanja, kao i na prometnim čvorištima.⁶⁴ No, da bi se zbilja shvatila razina nadzora, novoangažiranu bi suradničku mrežu bilo pogrešno promatrati bez već postojećih suradnika, koji su s tajnom službom ostvarivali suradnju i prije održavanja MIS-a.⁶⁵

Najveći dio novoangažirane suradničke mreže činile su operativne veze putem kojih je SDS pokrивao gotovo sva mjesta na kojima su boravili sudionici MIS-a. Proces angažiranja, prema

be added the “social links”, so far generally left out of the sources, most likely due to the Rules of Operation of the SDS not defining “social links” as a part of the network of informants. However, the archival material clearly shows that “social links” represented an important source of information, which is why it is important to mention that understanding the role of “social links” makes an important element in the general understanding of the relations between the SDS and its sources. The “social link” in this sense formed an informal and lowest level of collaboration formed between the source and the operative via informal and social contacts.⁶¹

The creation of the network of informants represented a priority task for the intelligence authorities from the beginning of the secret action, gaining the importance as the date of Mediterranean games approached. In 1977 the Service thus employed only two operational links, i.e., four operational links until the March of 1978, increasing that number to 180 newly recruited operational links by the August of 1979.⁶² It is necessary to add to that number a certain number of newly recruited social links, which is not clearly defined in the sources but is nevertheless significant, given that the Service established connections with all the persons responsible for the organisation of the Games.⁶³ Such examples can be found in hiring a large number of social links within MIS authorities, in the accommodation facilities, in the facilities intended for training and sports competitions and at traffic junctions.⁶⁴ However, to fully understand the level of surveillance, it would be wrong to observe the newly recruited network of informants without already existing informants, who had been cooperating with the service even before MIS.⁶⁵

⁶¹ Tuđman, Akrap & Matošić 2021: 153; iz arhivskog je gradiva jasno da se „društvenim vezama“ nisu dodjeljivali pseudonimi.

⁶² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 144, 21. ožujka 1978., 1; HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 497, 28. kolovoza 1979., 1.

⁶³ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 497, 28. kolovoza 1979., 1.

⁶⁴ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 1–101.

⁶⁵ O postojećoj suradničkoj mreži vidjeti sigurnosne procjene za svaki pojedini objekt u: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 1–101.

⁶¹ Tuđman, Akrap & Matošić 2021: 153; the archival material clearly demonstrates that the „social links” weren’t assigned pseudonyms.

⁶² HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 144, March 21, 1978, 1; HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 497, August 28, 1979, 1.

⁶³ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 497, August 28, 1979, 1.

⁶⁴ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 1–101.

⁶⁵ About the existing network of informants see the security assessments for each individual facility in: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 1–101.

tome, zahtijevao je opsežan sigurnosni rad, u sklopu kojeg je prevladavala ideja o nužnosti sveobuhvatnog nadzora. S tim u svezi SDS je angažirao veći broj operativnih i društvenih mreža u Zračnoj luci Split i Zračnoj luci Zadar, na Željezničkom kolodvoru Split i Lučkom terminalu Split. K tome su angažirani i vozači autobusa i taksija, jednako kao i glavni predstavnici Osnovne organizacije udruženog rada (OOUR) Union-Dalmacija, koji su zajedno s direktorom Autobusnog kolodvora Split dogovarali usluge prijevoza.⁶⁶ Posebna pažnja, međutim, pridana je zaposlenicima u objektima smještaja i održavanja natjecanja, odnosno onim osobama za koje se smatralo da najlakše mogu doći do obavještajnih podataka. Takav oblik rada najvidljiviji je u postupku stvaranja suradničke mreže u Hotelu Medena, gdje je planirano:

“(…) stvaranje uporišta na recepcijama, među konobarima, šefovima sala, kuharima, tehničkom osoblju, sobaricama, čistačicama, čuvarima parkirališta, mjenjačnicama, među prodavačima suvenira, licima zaduženim za garderobu i prema potrebi drugim strukturama zaposlenim u hotelu. Velik dio posla je napravljen na tom planu.”⁶⁷

Do sredine srpnja 1979. za suradnju su u Hotelu Medena angažirane 22 osobe, odnosno pet operativnih veza na recepciji, pet operativnih veza među konobarima, šefovima sale i barmenima, dvije operativne veze među kuharima, pet operativnih veza među sobaricama, dvije operativne veze u sektoru tehničkog odjela hotela, jedna operativna veza u mjenjačnici, jedna operativna veza na prodaji suvenira te jedna operativna veza zaposlena na teleprinteru i centrali recepcije.⁶⁸ Navedena suradnička akvizicija na kojoj su splitski operativci radili mjesecima ipak nije bila dovoljna. Naime, istaknuta je nužnost da se do rujna za suradnju angažira još 35 osoba da bi se kompletno pokrio cijeli smještajni kompleks hotela i pripadajućeg apartmanskog naselja.

The majority of the newly recruited network of informants were the operational links used by the SDS to cover almost all places where the participants of MIS stayed. The process of recruitment therefore required extensive security work, which included the prevailing idea of necessity of overall supervision. This led to the SDS recruiting a large number of operational and social links in the Split Airport and Zadar Airport, the Split Railway Station, and the Split Port Terminal. The process included recruiting the bus and cab drivers, as well as the main representatives of Basic associated labour organisation (OOUR) Union-Dalmacija, who made transport arrangements along with the CEO of the Split Bus Terminal.⁶⁶ Particular attention, however, was given to the employees in the accommodation facilities and the facilities where competitions were being held, i.e., the persons who were believed to be able to reach the intelligence information most easily. This form of work is most clearly visible in the process of creating the network of informants in Hotel Medena, where the plan was to:

“(…) create the base at the reception, among the waiters, maître d’s, chefs, technical staff, maids, cleaning personnel, parking attendants, exchange offices, among the sellers of the souvenirs, staff in charge of cloakrooms and other hotel staff as necessary. A big part of the work was made based on this plan.”⁶⁷

By the middle of July 1979, 22 people were hired for collaboration in Hotel Medena, five of them as operational links at the reception, five operational links among the waiters, maître d’s and barmen, two operational links among the chefs, five operational links among the maids, two operational links in the technical division of the hotel, one operational links in the exchange office, one operational links in the souvenir shop and one operational link employed at the typewriter and the reception central.⁶⁸ Said informant acquisition that the Split operatives worked on for months was not enough in the end. It was ultimately deemed necessary to recruit additional 35

⁶⁶ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 80–84.

⁶⁷ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 4.

⁶⁸ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 5.

⁶⁶ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 80–84.

⁶⁷ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 4.

⁶⁸ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 5.

Postupak angažiranja suradnika u većoj ili manjoj mjeri potvrđuje obrazac rada i u ostalim objektima smještaja. Primjerice, u hotelu Marjan do srpnja 1979. angažirana je suradnička mreža od 12 operativnih veza, a posao je olakšavala već vrbovana suradnička mreža od dva suradnika i šest operativnih veza, koja je duže vrijeme prije održavanja Igara bila blisko vezana za sigurnosne službe. Tako je mrežu od ukupno 18 operativnih veza činilo: pet recepcionara, dvije sobarice, tri nosača prtljage, jedan kuhinjski radnik, jedan radnik u baru, jedan evidentičar, dvije osobe zaposlene u telefonskoj centrali, jedan brijač, jedan konobar te jedna osoba zaposlena na ulazu hotela.⁶⁹ Važno je istaknuti da je od srpnja do rujna 1979. SDS planirao angažirati dodatnih 15 operativnih veza, odnosno još 12 sobarica i tri radnika zaposlena u kuhinji, restoranu i kongresnoj sali.

Služba je angažirala onoliko suradnika koliko je bilo potrebno za praćenje sudionika, pa je u mjestima i objektima gdje je boravio manji broj sudionika prilagođavala mjere nadzora. U Makarskoj, gdje su se održala nogometna i ragbi-natjecanja, tajna je služba angažirala određeni broj operativnih i društvenih veza među organizatorima, taksistima te turističkim vodičima.⁷⁰ U hotelu Stari park u Zadru angažirane su četiri operativne veze, a do održavanja Igara planirano je stvaranje dodatnih uporišta u hotelu.⁷¹ Jednake su se mjere provodile i na sportskim igralištima i dvoranama, pa je tako Služba angažirala direktora Gradskog stadiona Poljud kao svog suradnika pod kodnim imenom „Hajduk“, jednako kao što je stvorila široku mrežu suradnika i operativnih veza u Sportskom centru Gripe, na teniskim terenima u Splitu, na Sportskom strelištu Stobreč te svim drugim mjestima održavanja natjecanja.⁷²

⁶⁹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 11.

⁷⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 64–68.

⁷¹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 87–92.

⁷² O angažiranoj suradničkoj mreži na sportskim igralištima i u dvoranama vidjeti: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Informacija 416, 17. srpnja 1979., 29–80.

people for cooperation in order to fully cover the whole accommodation complex of the hotel and adjoining holiday village.

The process of recruiting informants is more or less confirmed by the pattern of work in the other accommodation facilities as well. For example, in hotel Marjan by the July of 1979 the network of informants counted 12 operational links, with the workload facilitated by already recruited network of two informants and six operational links, who were already tightly connected to the security services even before the event. The network of total of 18 operational links were as follows: five receptionists, two maids, three luggage carriers, one kitchen worker, one employee at the bar, one recorder, two employees in the phone central, one barber, one waiter and one employee at the entrance of the hotel.⁶⁹ It is important to note that from July to September 1979, the SDS had planned to recruit additional 15 operational links, i.e., 12 additional maids and three employees in the kitchen, restaurant, and congress hall.

The service recruited as many informants as needed to monitor the participants, so the measures of surveillance in locations and facilities with smaller number of participants would be adapted accordingly. In Makarska, the location of soccer and rugby competitions, the secret service hired a certain number of operational and social links among the organisers, cab drivers and tour guides.⁷⁰ Four operational links were hired in the hotel Stari park in Zadar and by the start of the Games it was planned to set additional bases in the hotel.⁷¹ Equal measures were carried out on sport fields and halls which prompted the Service to recruit the CEO of City stadium Poljud as an informant under code name “Hajduk”, and to create a wide network of informants and operational links in the Sports centre Gripe, the Split Tennis courts, the Sports shooting range Stobreč and all the other locations where the competition was being held.⁷²

⁶⁹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 11.

⁷⁰ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 64–68.

⁷¹ HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 87–92.

⁷² About the recruited network of informants on the sports fields and halls see: HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH, CSDS ST, Information 416, July 17, 1979, 29–80.

Suradnička struktura stvorena u hotelima do bro pokazuje metodologiju rada obavještajnih službi. Dakle, angažirane su osobe koje nisu privlačile pozornost, a koje su istovremeno bile na izvoru informacija: od čistačica i recepcionara do kuhara i konobara, koji su imali neposredne odnose sa sportašima i ostalim sportskim osobljem.⁷³ Prilikom vršenja angažiranja Služba je vodila računa o svim mogućnostima osobe koju se pokušava vrbovati, ali i o sklonostima, karakteru, crtama osobnosti, slabostima te kompromitirajućem materijalu, koji se nerijetko koristio kao sredstvo ucjene. Prije svega treba razumjeti da su angažirane osobe već bile ugrađene u objekte od sigurnosnog interesa, pa je obavještajno postavljanje bilo tim jednostavnije. Nije trebalo, naime, plasirati stare suradnike u hotel i onda raditi na tome da hotelsko osoblje prihvati ugrađenog suradnika. Jednostavno je stvorena nova mreža osoba od povjerenja što je, dakako, nosilo određene sigurnosne rizike. Jedan je od njih svakako činjenica da suradnici nisu kvalitetno obučeni za obavještajni rad, pa je u tom kontekstu mogućnost dekonspiracije predstavljala objektivnu opasnost. K tome taj problem neizbježno povlači pitanje kvalitete suradničkih informacija te suradničke mreže uopće, čime se ovaj rad zbog ograničenog prostora neće baviti.

DRŽAVNA REPRESIJA I DRUŠTVO

Djelovanje jugoslavenskih tajnih službi i uopće analiziranje državne represije valja promatrati u kontekstu razvojnih stadija jugoslavenskog režima, koji su pratili promjene na političkoj, društvenoj i gospodarskoj razini. Prvu fazu državne represije u poratnim godinama obilježava oštar obračun sa svim pripadnicima poraženih vojnih formacija, pokretima, strankama i pojedincima, koji su mogli ugroziti izgradnju komunističke države. U tom se smislu i obračun, kao osnovni dio revolucionarnog postupanja, provodio neselektivnom represijom koja je kategoriju „neprijatelja“ temeljila na širokom spektru ideoloških, klasnih i političkih

The informant structure formed within the hotels well illustrates the methodology of work of the intelligence services. The recruited persons were not attracting attention while at the same time being able to access the source of information: from maids and receptionists to chefs and waiters, who were in direct contact with the athletes and other sports staff.⁷³ During the process of recruiting, the Service kept track of all the capabilities of the person of interest for the recruiting, but also their tendencies, character, personality traits, weaknesses, and compromising information, often used for blackmail. Firstly, it should be understood that the recruited informants and operatives were already placed in the facilities of security interest, thus making the intelligence placement much easier. In was not necessary to place old informants in the hotel and then work on hotel staff accepting the associate. Ultimately, there was simply a new network of trusted informants created which consequently, of course, presented certain security risks. One of them was surely the fact that the informants weren't appropriately trained for intelligence work, so the possibility of de-conspiracy represented objective threat in that context. Said problem also inevitably begs the question of quality of informant information and network of informants in general, which will not be analysed in this paper due to the limited space.

STATE REPRESSION AND SOCIETY

The activity of the Yugoslav secret services and analysis of the state repression in general should be viewed in the context of developmental stages of the Yugoslavian regime, which followed the changes on the political, economic, and social level. The first phase of state repression in the years following the war is characterised by sharp conflict with all members of defeated army formations, movements, parties, and individuals who were in position to endanger the formation of communist state. In this sense, the conflict, as a fundamental

⁷³ L. Shelley tumači da su sovjetske tajne službe još iz Ruskog Carstva naslijedile metodu vrbovanja „običnih ljudi“ kao važnih izvora informacija. Vidjeti u: Shelley 1996: 134.

⁷³ L. Shelley explains that the Soviet Secret Services inherited from the Russian Empire the method of recruiting „regular people“ as important sources of information. See in: Shelley 1996: 134.

čimbenika.⁷⁴ O tome svjedoči podatak da je od ukupnog broja uhićenih 1949. godine njih 47 % uhićeno neopravdano, što je napose problematizirao Aleksandar Ranković na Četvrtom plenumu CK KPJ, održanom 3. i 4. lipnja 1951. godine.⁷⁵ S druge pak strane, u periodu od 1952. do 1966. godine režim konsolidira državni poredak, čime se posljedično smanjila potreba za masovnim nasiljem.⁷⁶ Jedan od rezultata stabilizacije režima je i stvaranje stabilne mreže osoba od povjerenja u institucijama državne uprave i u različitim gospodarskim, društvenim i javnim sektorima. U tom smislu stabilizacija utječe i na sigurnosno-obavještajni aparat koji je do 1952. godine izgradio opsežan sustav doušničkih mreža, čime se paralelno proširio priljev informacija. Prema tome je neselektivno nasilje zamijenjeno selektivnim nasiljem i masovnim nadzorom putem kojeg je vladajuća nomenklatura nastojala održati svoju vlast i na kraju kontrolirati sve segmente života.⁷⁷ Zapravo se paradigma promjene ponašanja prema neprijateljima može objasniti činjenicom da manjak nadzora nužno povećava masovno nasilje, odnosno da povećavanje nadzora nužno znači smanjivanje masovnog nasilja.

Historiografija je u dosadašnjim spoznajama u pravilu raspravljala o tendenciji smanjivanja masovnog nasilja, izbjegavajući pritom dati svoj stav o razini nadzora društva. Posebice je to zanimljivo pratiti u kontekstu rasprava o karakteru jugoslavenskog režima, u kojima se smjena A. Rankovića 1966. nerijetko objašnjava kao svojevrsna liberalizacija političkog života.⁷⁸ Takvim tumačenjima

part of revolutionary action, was carried out by means of non-selective repression which based the category of “enemy” on the wide spectrum of ideological, class and political factors.⁷⁴ This is evident from the fact that 47% of all arrests in 1979 were unjustified, which was ultimately questioned by Aleksandar Ranković during the Fourth Plenum of Central Committee of the League of Communists of Yugoslavia, held on April 3 and 4, 1951.⁷⁵ On the other hand, in the period between 1952 and 1966 the regime was consolidated by the state policy, eventually decreasing the need for mass violence.⁷⁶ One of the results of the stabilisation of the regime was the creation of the stable network of trustworthy people in the state administration institutions and in various economic, social, and public sectors. In this sense the stabilisation influenced the intelligence and security system, which by the 1952 built an extensive system of informant networks, thereby expanding the stream of information. This led to non-selective violence being replaced by selective violence and mass surveillance, used by the ruling nomenclature to try and uphold its authority and ultimately control all aspects of life.⁷⁷ The paradigm of change in treatment of the enemies can actually be explained with the fact that the lack of surveillance necessarily increases the mass violence, i.e., that the increase of surveillance necessarily results in the decrease of violence.

Historiography has so far discussed the tendency of decreasing mass violence, while avoiding to define its stance on the level of surveillance of the society. It is particularly interesting to follow this in the context of discussions about the character of Yugoslavian regime, in which the replacement

⁷⁴ O represivnom djelovanju u prvim godinama nakon Drugog svjetskog rata vidjeti u: Radelić 2006: 59–71; Radelić 2019: 27–58; Begonja 2021.

⁷⁵ O tome vidjeti u: Radelić 2006: 65.

⁷⁶ O razvojnim stadijima jugoslavenskog režima vidjeti u: Spehnjak & Cipek 2007: 259–262; usp. Budimir 2017: 65–66.

⁷⁷ Primjerice, samo za kontroliranje Katoličke Crkve tijekom 1954. UDBA je koristila suradničku mrežu od 1392 osobe. Iako se broj suradnika do 1965. stalno smanjivao, UDBA je tijekom 60-ih god. 20. st. „postigla bolju tehničku i organizacijsku kvalitetu u nadzoru Katoličke crkve.“ O razlozima smanjivanja broja suradnika vidjeti u: Akmadža 2021: 918–920.

⁷⁸ Flere 2012: 9–12; na sličan je način Dušan Bilandžić zaključio: „Pad A. Rankovića doživljen je u hrvatskoj javnosti

⁷⁴ About the repressive activity in the first years following the World War II see in: Radelić 2006: 59–71; Radelić 2019: 27–58; Begonja 2021.

⁷⁵ About it, see in: Radelić 2006: 65.

⁷⁶ About the stages of development of the Yugoslav regime see in: Spehnjak & Cipek 2007: 259–262; usp. Budimir 2017: 65–66.

⁷⁷ For example, solely for the control of the Catholic Church during 1954. UDBA used the network of informants of 1392 people. Although the number of the informants kept decreasing until 1965, during the 1960's UDBA “accomplished better technical and organisational quality in the surveillance of the Catholic Church.” About the reasons for decrease of the number of informants see in: Akmadža 2021: 918–920.

proturjeći arhivsko gradivo koje nedvojbeno ukazuje na činjenicu da se nadzor nije smanjivao, već naprotiv povećavao, te da je smjena A. Rankovića u praktičnom dijelu rada tajne službe značila samo promjenu čelne osobe i teritorijalnu reorganizaciju. O tome svjedoči i činjenica da je u razdoblju od 1. siječnja 1971. do 30. travnja 1972. godine Služba državne sigurnosti SR Hrvatske vodila obradu nad 223 politička emigranta, za čije je praćenje korišteno 166 suradnika, dok je tijekom 1980. obrada vođena nad 732 emigranta, za čije je praćenje korišteno 274 suradnika i 281 operativna veza.⁷⁹ K tome valja upozoriti na još jednu činjenicu. Naime, smjenu Rankovića kao dokaz liberalizacije opovrgava i podatak da su od 1945. do 1966. godine likvidirana četiri hrvatska emigranta, pet je emigranata ubijeno u otmicama, dok su na tri emigranta izvršeni pokušaji atentata. S druge strane, u razdoblju od 1966. do 1971. izvršene su 23 likvidacije, jedna otmica sa smrtnim posljedicama te šest pokušaja likvidacija.⁸⁰

Masovni nadzor valja razumjeti i u kontekstu sigurnosnih problema s kojima se jugoslavenski režim susretao, a koji su se samo djelomično poklapali s onima u državama Istočnog bloka. To se

of A. Ranković in 1966 is often explained as a certain liberalisation of political life.⁷⁸ These interpretations are contradicted by the archival material which clearly points to the fact that the surveillance didn't decrease but rather increased, and that the replacement of A. Ranković in the practical work of secret service merely meant the change of person in charge and territorial reorganisation. This is supported by the fact that from January 1, 1971, to April 30, 1972, the State Security Service of Socialist Republic of Croatia processed 223 political emigrants, using 166 informants for their monitoring, while in 1980 732 emigrants were processed who were monitored by 274 informants and 281 operational links.⁷⁹ In addition to this, another fact should be noted. The replacement of Ranković as proof of liberalisation is further denied by the fact that from 1945 to 1966 four Croatian emigrants had been liquidated, five of them killed in kidnappings while attempts of assassination were made on three emigrants. On the other hand, in the period from 1966 to 1971 there were 23 liquidations, one kidnapping

s izrazitim olakšanjem, radošću i nadom u zaista demokratsku budućnost. Dio tih nada i očekivanja počeo se ostvarivati: od 1966. do 1972. nije bilo sudskog političkog procesa. Politička kampanja koja se obušila na staljinističke metode znatno je smekšala nabusitost, aroganciju, a posebno umišljeni 20-godišnji status Udbe kao 'elitnog odreda' komunističke avangarde. Ta kampanja je u praktičnom političkom životu postigla dva rezultata: služba je postala mekša i poslušnija politici, a ova se na nju manje oslanjala nego prije. Šefovi Udbe manje su dolazili u partijske komitete, a ovi su ih manje angažirali kao 'pse' za 'političke lovove'. Građani su se osjećali slobodnije, rasprave među ljudima – od onih kavanskih do vrlo trezvenih i ozbiljnih u institucijama – bile su sve otvorenije. Masovni su mediji počeli donositi i po neku informaciju s tajnih sjednica, a i političari nisu novinare više podcjenjivali kao 'poštare' za prijenos vijesti, već su se s njima družili svjesni da u demokratskijem ozračju masmediji mogu mobilizirati potporu kako za opću stvar, tako i za uspon pojedinca – političara." Vidjeti: Bilandžić 1999: 513–514. Znanstvenu raspravu o navedenim problemima vidjeti u: Mihaljević & Miljan 2020: 223–248; Mihaljević & Miljan 2021: 479–500.

⁷⁹ Statistička analiza djelatnosti političke emigracije i mjera SDS-a poduzetih u razdoblju od 1. siječnja do 30. travnja 1972., oznaka 10.1/33. Izvorni dokument u *Gastarbajteri ...*, 2021: 133–147; usporediti s podacima u: Krašić 2018: 377.

⁸⁰ Vukušić 2021: 219–221.

⁷⁸ Flere 2012: 9–12; in a similar way, Dušan Bilandžić concluded: "The fall of A. Ranković is received in Croatian public with great relief, happiness, and hope in an actual democratic freedom. A part of those hopes and expectations began to come true: from 1966 to 1972 there were no legal political trials. The political campaign targeting Stalinist methods significantly softened the arrogance and particularly the imagined 20-year-long status of Udbe as an 'elite squad' of the communist avantgarde. The campaign accomplished two results in the practical political life: the service became softer and more obedient towards the politics, and the latter leaned on it less than before. The heads of Udbe paid less frequent visits to the party committees, and the latter were more rarely hired as 'dogs' for 'political chases.' The citizens felt freer, the discussions amongst people – from those in coffee shops to the very serious ones in institutions – were more and more open. Mass media began to bring occasional information from secret sessions, and the politicians ceased to see the press as 'postmen' for transmission of news, but rather spent time with them, aware that in more democratic environment, the mass media can mobilise the support for general ideas just as much as for the climb of the individual – the politician." See in: Bilandžić 1999: 513–514. The scientific discussion about the cited problems see in: Mihaljević & Miljan 2020: 223–248; Mihaljević & Miljan 2021: 479–500.

⁷⁹ Statistical analysis of the political emigration activity and the measures of the SDS taken in the period from January 1 until April 30, 1972, mark 10.1/133. The original document in *Gastarbajteri ...*, 2021: 133–147; compare to the data in Krašić 2018: 377.

prije svega odnosi na činjenicu da je Jugoslavija bila višenacionalna država sa specifičnom pozicijom u međunarodnim odnosima, što je nužno utjecalo na ulaganje znatnih resursa i širenje sigurnosnog aparata uopće.⁸¹ Drugim riječima, osim što su tajne službe veliki dio posla posvetile upravo nadzoru neprijateljskog djelovanja s pozicija nacionalizma, obavještajni se rad usmjeravao na gotovo sve strane državljane za koje je procijenjeno da predstavljaju sigurnosnu ugrozu. U tom smislu nadzirani su državljani Istočnog i Zapadnog bloka, ali i oni državljani iz zemalja koje su bile dio Pokreta nesvrstanih.⁸² Primjer Mediteranskih igara dokazuje da je masovni nadzor stranih državljana bio neselektivan, odnosno da je obuhvaćao gotovo sve sudionike.

Nadzor je nužno shvaćati i kroz analizu suradničke mreže koju je tajna služba stvorila za potrebe provođenja tajne akcije „Igre 79“. Sama činjenica da je Služba u relativno kratkom periodu imala resurse za angažiranje nekoliko stotina osoba od povjerenja u nekoliko dalmatinskih gradova, jasno govori o prisutnosti tajne službe u svim sferama društva. Ovdje se može opravdano postaviti pitanje: je li nadzor u tom kontekstu bio masovan samo tijekom Mediteranskih igara ili je on bio trajna postavka jugoslavenske stvarnosti? Arhivsko gradivo, međutim, potvrđuje i jedno i drugo. Naime, sigurnosne analize potvrđuju da je Služba zahtijevala povećanje mjera kontrole tijekom održavanja igara, dok istovremeno pokazuju da je

with fatal consequences and six attempts of liquidations.⁸⁰

The mass surveillance should also be understood in the context of the security issues the Yugoslavian regime faced, which only partially matched those from Eastern Bloc countries. This refers primarily to the fact that Yugoslavia was a multinational country with specific position when it came to the international relations, which necessarily influenced the investment of significant resources and the expansion of security system in general.⁸¹ In other words, aside from security services dedicating a large amount of work precisely to the control of the enemy activity from the position of nationalism, the intelligence work was directed to almost all the foreign citizens estimated to pose a security threat. In this sense the citizens of the Eastern and the Western Bloc were monitored as well as the citizens of the countries belonging to the Non-Aligned Movement.⁸² The example of the Mediterranean Games proves that mass surveillance of foreign citizens was non-selective, i.e., it included almost all participants.

It is necessary to understand the surveillance through the analysis of the network of informants created by the secret service for the purposes of conducting the secret action “Igre 79”. The very fact that the Service, in a relatively short period, secured the resources for hiring a couple of hundred trustworthy people in a couple of dalmatian cities, clearly demonstrates the presence of the secret service in all parts of the community. It can be reasonably questioned: was the surveillance in this context only massive for the

⁸¹ Primjerice, komunističku Bugarsku i Njemačku Demokratsku Republiku bilo bi pogrešno promatrati izvan okvira sovjetskih satelita i suradnje sa sovjetskim tajnim službama. O tome vidjeti u: Bottoni 2017: 113–136; Dimitrov & Sassoon 2014: 1–20; Nehring 2021: 6–17; usp. Wilson Center Digital Archive, Office of the Federal Commissioner for the Stasi Records (BStU), MfS, ZAIG 13730, „Agreement Of Cooperation Between the Ministry for State Security of the German Democratic Republic and the Committee for State Security with the Council of Ministers of the Union of Socialist Soviet Republics“, 6. prosinca 1973., 1–15. Dokument s njemačkog jezika preveo Bernd Schaefer. (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/115715>)

⁸² Krašić tumači da je SDS veći dio obavještajnog rada posvetio zapadnim državama, napose stranim obavještajnim službama SAD-a, Italije i Njemačke. Vidjeti u: Krašić 2018: 375.

⁸⁰ Vukušić 2021: 219–221.

⁸¹ For example, it would be wrong to view the communist Bulgaria and the German Democratic Republic outside of the scope of soviet satellites and cooperation with soviet secret services. About it, see in: Bottoni 2017: 113–136; Dimitrov & Sassoon 2014: 1–20; Nehring 2021: 6–17; cf. Wilson Center Digital Archive, Office of the Federal Commissioner for the Stasi Records (BStU), MfS, ZAIG 13730, „Agreement Of Cooperation Between the Ministry for State Security of the German Democratic Republic and the Committee for State Security with the Council of Ministers of the Union of Socialist Soviet Republics“, December 6, 1973, 1–15. Translated from german by Bernd Schaefer. (<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/115715>)

⁸² Krašić explains that the SDS dedicated majority of intelligence work to western countries, especially foreign intelligence services of the USA, Italy and Germany. See in: Krašić 2018: 375.

i prije održavanja Igara tajna služba u svakom trenutku imala ugrađene suradnike na gotovo svim pozicijama: zračnim lukama, autobusnim kolodvorima, lučkim terminalima, stadionima, igralištima, hotelima i kampovima.

Problem nedostatka prislušnih uređaja, operativaca, tehničara i suradnika jasno govori da splitski centar SDS-a tijekom Mediteranskih igara nije mogao samostalno obavljati opširnu operaciju istovremenog praćenja nekoliko tisuća osoba bez pomoći republičkog SUP-a.⁸³ Uz to je značajan problem predstavljala i neselektivnost nadzora, zbog koje se s opravdanjem može propitkivati kvaliteta obavještajnog rada. Visoki priljev suradničkih informacija, nerijetko upitne kvalitete, i tektonske promjene na unutarnjoj i vanjskoj pozornici nužno su za sobom povlačile korištenje značajnih resursa. Takvi su problemi vidljivi i u djelovanju SDS-a tijekom 80-ih godina 20. stoljeća, napose neposredno prije prvih višestranačkih izbora, kada Služba jednostavno gubi mehanizme za pravovremeno reagiranje. Dijelom je to rezultat nemogućnosti apsorpiranja i obrade velikih količina informacija koje su se slijevale u analitički centar, a dijelom rezultat priprema za kooptiranje u sigurnosna tijela demokratske Republike Hrvatske.

Arhivsko gradivo tajne akcije „Igre 79“, nažalost, ne otkriva ishode putem kojih bismo mogli analizirati uspješnost njezina rada. No, ovdje možemo jasno dokazati da je težnja za potpunim nadzorom društva bila i ostala jedna od temeljnih odrednica jugoslavenskog režima, kojem je jedini cilj bio održavanje komunističke nomenklature na vlasti.

duration of the Mediterranean Games or was it the permanent setting of Yugoslav reality? The archival material, however, confirms both. The security analysis confirms that the Service required the increase of the measures of control during the Games, while at the same time showing that even before the Games, the secret service had informants present at almost all positions: airports, bus stations, port terminals, stadiums, sports fields, hotels, and camps.

The issue of the lack of listening devices, operatives, technicians, and informants clearly states that during the Mediterranean Games, the Split SDS couldn't independently carry out the extensive operation of simultaneously monitoring a couple of thousand people without the help of republic SUP.⁸³ An additional significant problem was the non-selectivity of surveillance, which begs the valid question of quality of the intelligence work. High stream of information, often of questionable quality, and tectonic changes on the internal and external stage necessarily lead to the use of significant resources. Such issues can also be found in the activity of the SDS during the 1980s, especially right before the first multi-party elections, when the Service simply lost the mechanism for timely response. It is partly the result of the inability to absorb and process a large amount of information streaming in the analytic centre, and partly the result of preparations for the co-opting in the security authority of the democratic Republic of Croatia.

The archival material for the secret action “Igre 79” unfortunately doesn't reveal the outcomes which could be used to analyse the success of its work. We can, however, clearly prove that the urge for complete surveillance of the society was and remains one of the fundamental settings of Yugoslav regime, the main goal of which was keeping the communist nomenclature in power.

⁸³ Slične su teškoće vidljive i u radu CSDS-a Zagreb, koji je prema „Godišnjem izvještaju o realiziranom programu 1979. g.“ ostvario „(...) relativno malo kvalitetnih prodora i značajnih operativnih rezultata. To je posljedica nedostataka u širenju suradničke mreže i nedovoljnom korištenju postojeće, nedovoljne selektivnosti u stvaranju prioriteta, nedovoljna primjena različitih mjera i radnji, nedovoljnog obuhvaćanja sigurnosno značajnih područja za istraživanje, kadrovska nepopunjenost i neravnomjerno angažiranje operativnih radnika.“ Citat preuzet iz: Krašić 2018: 372.

⁸³ Similar difficulties are also visible in the work of CSDS Zagreb, which according to “Yearly report of completed program in 1979” accomplished “(...) a relatively small number of quality breach and significant operational results. This is a consequence of the failures in expansion of network of informants and the non-sufficient use of the existing one, non-sufficient selectivity when prioritizing, non-sufficient use of various measures and actions, non-sufficient coverage of the areas of security significance for the research, staff shortage and the uneven involvement of the operational staff.” Croatian quote taken from: Krašić 2018: 372.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Djelovanje Službe državne sigurnosti u vrijeme priprema, kao i održavanja VIII. Mediteranskih igara iz 1979., ogledni je primjer prožetosti i utjecaja represivnih tijela u SFRJ, odnosno u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. Način i metoda rada kojima se služila Služba nedvojbeni su primjer provedbe totalnog nadzora s ciljem sprječavanja možebitnih neprijateljskih aktivnosti domaćih ili stranih političkih suparnika, ali jednako tako i održavanja tzv. revolucionarne budnosti kao neprekinutog procesa u očuvanju komunističkog režima. U tom kontekstu napose je znakovita razina koju je Služba u svojim postupcima dosegla, što je u prvom redu podrazumijevalo pomni politički odabir osoblja na Igrama, ali i zadiranje u privatnost gostujućih sportaša i odgovornih osoba iz njihova vodstva, kao i predstavnika medija koji su bili akreditirani za praćenje sportskih zbivanja.

Spomenuta djelovanja prokazuju i dostignuti utjecaj sigurnosno-obavještajne zajednice u jugoslavenskom komunističkom režimu, pa time i na razini Hrvatske, što ukazuje na obrasce ponašanja koji uključuju široko rasprostranjeni nadzor svojih državljana te svih onih inozemnih prolaznika koji su iz različitih razloga posjećivali jugoslavenski prostor. U konkretnom slučaju riječ je o sportašima, odnosno osobama koje su iz radi sudjelovanja na Igrama bile podvrgnute tajnom praćenju i nadzoru. Takvi postupci Službe ostaju zabilježeni kao funkcioniranje jedne bitne karike u lancu održanja i očuvanja komunističkog režima. Posljedica njezina djelovanja bilo je stvaranje određenog oblika straha, što je trebalo napose donijeti rezultate kod domaćeg stanovništva. U konačnici to je i bio jedan od važnijih razloga postojanja i funkcioniranja aktualiziranog represivnog tijela.

Na temelju navedenog moglo bi se zapravo kazati da je obrazac ponašanja tog represivnog tijela na određeni način bio upravljen k doziranju straha u funkciji zaštite komunističkog ideološkog koncepta kao ključne odrednice uspostavljene vlasti. Jednako tako, uzevši u obzir ovdje predočene argumente o načinu i djelovanju državnih represivnih tijela, nesporno proizlazi da bilo kakva tumačenja liberalizacije političkog života, odnosno režima nemaju nikakvih osnova.

CONCLUSION

The activity of the State Security Service during the arrangement and supervision of the VIII Mediterranean Games from 1979 is a prime example of the influence of repressive authorities in the SFRJ, i.e. the Socialist Republic of Croatia. The means and method used by the Service are a definite example of complete surveillance executed with the goal of stopping the possible enemy activity of domestic or foreign political rivals, as well as the upholding of the so-called revolutionary wakefulness as an uninterrupted process of maintaining the communist regime. In this context, particular significance should be given to the level that the Service reached in its activity, which primarily refers to the careful political choice of staff at the Games, but also the invasion of privacy of the athletes and people in charge from their leadership, as well as the press representatives accredited to cover sporting events.

Said activity is further supported by the influence that the security-intelligence community reached in the Yugoslav communist regime, and consequently in Croatia itself, which points to the pattern of behaviour including extensive surveillance of its citizens and all the international passer-by's visiting the Yugoslavian space for various reasons. This specifically referees to the athletes, i.e., persons undergoing the secret monitoring and surveillance for the sake of participating in the Games. Such procedures of the Service remain noted as a functioning of an important link in the chain of maintaining and preserving the communist regime. The consequence of its activity was the creation of a certain form of fear, which was ultimately supposed to bring results with local population. Ultimately, this represented one of the main reasons for the existence and the functioning of the actualised repressive authority.

Based on presented material, it could actually be concluded that the pattern of behaviour of this repressive authority was in a certain way directed towards the dosage of fear in function of protecting the concept of communist ideology as a key factor of the established government. Also, taking in consideration the hereby presented arguments about the way and the activity of state repressive authorities, it can definitely be concluded that any interpretation of liberalisation of political life i.e., of the regime, are completely unfounded.

Bibliografija / Bibliography**Popis skraćenica / Abbreviations**

CREST NACP CIA – The CIA Records Search Tool, National Archives at College Park, <https://www.cia.gov/readingroom/home>

HR-HDA-1561, SDS RSUP SRH – Hrvatski državni arhiv, fond 1561, Služba državne sigurnosti Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske

Wilson Center Digital Archive – <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/>

Izvori / Sources

Dosje 240271 ..., 2015 – *Dosje 240271: Udbin dosje o Vici Vukojeviću*, ed. B. Esih, Zagreb: Udruga Hrvatski križni put, 2015.

Gastarbajteri ..., 2021 – *Gastarbajteri pod nadzorom Službe državne sigurnosti: odabrani dokumenti (1963.-1977.)*, ed. N. Bukvić, Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2021.

Izveštaj ..., 1977 – *Izveštaj o pripremama i organiziranju VIII Mediteranskih igara*, Split: Direkcija VIII. Mediteranskih igara, 1979.

Popis literature / Literature

Akmađža 2021 – Miroslav Akmađža, Operativne mjere komunističkih represivnih službi prema Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj od 1951. do 1965. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, 53/3, 2021, 901–922. <https://doi.org/10.22586/csp.v53i3.12046>

Barić 2018 – Nikica Barić, Operativno istraživanje „Palma“ – nadzor hrvatske omladine u Splitu tijekom 1980-ih godina, *Politički zatvorenik: glasilo Hrvatskog društva političkih zatvorenika*, 29(275), 2018, 34–46.

Begonja 2021 – Zlatko Begonja, *Okupacija duha: ideološka indoktrinacija u Zadru: 1945.-1955.*, Zadar: Sveučilište u Zadru, 2021.

Bilandžić 1999 – Dušan Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, Zagreb: Golden marketing, 1999.

Bottoni 2017 – Stefano Bottoni, Finding the Enemy: Ethnicized State Violence and Population Control in Ceaușescu's Romania, *Journal of Cold War Studies*, 19/4, 2017, 113–136. https://doi.org/10.1162/jcws_a_00766

Budimir 2017 – Davorka Budimir, *Politička elita u Hrvatskoj 1990.-2000.*, Zagreb: vlastita naklada, 2017.

Dimitrov & Sassoon 2014 – Martin K. Dimitrov & Joseph Sassoon, State Security, Information, and Repression: A Comparison of Communist Bulgaria and Ba'athist Iraq, *Journal of Cold War Studies*, 16/2, 2014, 3–31. https://doi.org/10.1162/JCWS_a_00448

Doder 1989 – Milenko Doder, *Jugoslavenska neprijateljska emigracija*, Zagreb: Centar za informacije i publicitet, 1989.

Flere 2012 – Sergej Flere, Da li je Titova država bila totalitarna?, *Političke perspektive: Časopis za istraživanje politike*, 2/2, 2012, 7–21.

Hager & Krakowski 2022 – Anselm Hager & Krzysztof Krakowski, Does State Repression Spark Protests? Evidence from Secret Police Surveillance in Communist Poland, *American Political Science Review*, 116/2, 2022, 564–579. <https://doi.org/10.1017/S0003055421000770>

Havel 2016 – Boris Havel, Država Izrael, u / in: *Bliski istok: politika i povijest*, ed. M. Kasapović, Zagreb: Fakultet političkih znanosti Sveučilišta, 2016.

Krašić 2018 – Wollfy Krašić, Služba državne sigurnosti Socijalističke Republike Hrvatske potkraj 1970-ih i početkom 1980-ih, *Zbornik Janković*, 3/3, 2018, 355–387.

Markovina 2014 – Dragan Markovina, Mediteranske igre Split 1979.: Presudni korak u modernizaciji grada, u / in: *Spalatumque dedit ortum: Zbornik povodom desete godišnjice Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu*, eds. I. Basić & I. M. Rimac, Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2014, 535–553.

Mičić 2019 – Tomislav Mičić, *U potrazi za Hrvatskom: sjećanja jednog proljećara i političkog izbjeglice*, Zagreb: Nova knjiga Rast, 2019.

Mihaljević & Miljan 2020 – Josip Mihaljević & Goran Miljan, Was Tito's Yugoslavia not Totalitarian?, *Istorija 20. veka*, 38/1, 2020, 223–248.

Mihaljević & Miljan 2021 – Josip Mihaljević & Goran Miljan, “Humanist” Marxism and the Communist Regime with “Sparkles” of Totalitarianism: The Yugoslav Communist Totalitarian Experiment (Response to Flere and Klanjšek), *Istorija 20. veka*, 39/2, 2021, 479–500.

Mihaljević 2022 – Josip Mihaljević, *Kako je operirala UDBA? Operacija “Paromlin” i sudbina Vinka Markovića*, Zagreb & Vinkovci: Hrvatski institut za povijest & Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, 2022.

- Nehring 2021 – Christopher Nehring, Active and Sharp Measures: Cooperation between the Soviet KGB and Bulgarian State Security, *Journal of Cold War Studies*, 23/4, 2021, 3–33. https://doi.org/10.1162/jcws_a_01038
- Nielsen 2020 – Christian Axboe Nielsen, *Yugoslavia and Political Assassinations: The History and Legacy of Tito's Campaign Against the Emigrés*, London & New York: I.B. Tauris, 2020.
- Radelić 2006 – Zdenko Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*, Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- Radelić 2019 – Zdenko Radelić, *Obavještajni centri, Ozna i Udbe u Hrvatskoj: (1942.-1954.)*, sv. 1., Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2019.
- Shelley 1996 – Louise I. Shelley, *Policing Soviet Society: The Evolution of State Control*, London: Routledge, 1996.
- Spehnjak 1999 – Katarina Spehnjak, „Brionski plenum“ – odjeci IV. sjednice CK SKJ iz srpnja 1966. godine u hrvatskoj političkoj javnosti, *Časopis za suvremenu povijest*, 31/3, 1999, 463–488.
- Spehnjak & Cipek 2007 – Katarina Spehnjak & Tihomir Cipek, Disidenti, opozicija i otpor – Hrvatska i Jugoslavija 1945.-1990., *Časopis za suvremenu povijest*, 39/2, 2007, 255–297.
- Tuđman, Akrap & Matošić 2021 – Miroslav Tuđman, Gordan Akrap & Vedran Matošić, Leksikon izvještajnog nazivlja (1. dio), *National security and the future*, 22/1-2, 2021, 143–184. <https://doi.org/10.37458/nstf.22.1-2.1>
- Udbini sinovi 2004 – *Udbini sinovi*, ed. Marko Marković, Ljubuški: Press Holding, 2004.
- VIII mediteranske igre 1983 – *VIII mediteranske igre: Split 1979.*, ed. Vladimir Pezo, Zagreb: Centar za industrijsko oblikovanje, 1983.
- Višnjar 1991 – Fran Višnjar, *Špijunaža i kontrašpijunaža: Primjeri iz suvremene prakse*, Zagreb: Alfa, 1991.
- Vukušić 2001 – Bože Vukušić, *Tajni rat Udbe protiv hrvatskog iseljništva*, Zagreb: Klub hrvatskih povratnika iz iseljništva, 2001.
- Vukušić 2012 – Bože Vukušić, *Likvidacija Brune Bušića: opstruirana istraga i sudska farsa u Hrvatskoj*, Zagreb: Udruga Hrvatski križni put, 2012.
- Zekić 2016 – Jasenko Zekić, Mediteranske igre u Splitu – odrazi političke dimenzije u tiskanim medijima, *Časopis za suvremenu povijest*, 48/1, 2016, 97–117.